

MONIUSKONTOISUUS VUOSAAREN SEURAKUNNAN VARHAISNUORISO-
TYÖSSÄ

Ilkka Kanerva

Opinnäytetyö, syksy 2013

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Diakonia, kristillinen kasvatus ja nuorisotyö

Sosionomi (ylempi AMK)

TIIVISTELMÄ

Kanerva, Ilkka. Moniuskontoisuus Vuosaaren seurakunnan varhaisnuorisotyössä. Järvenpää syksy 2013, 60 sivua, 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Diakonia, kristillinen kasvatustieteiden ja nuorisotyön, sosionomin (ylempi AMK).

Tämän tutkimuksen tarkoitus on sanoittaa Vuosaarelaista ilmiötä, jossa erityisesti muslimitytöt osallistuvat evankelisluterilaisen kirkon varhaisnuorisotyöhön. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen tutkimus, joka kuvaa uskontojen ilmenemistä ja merkitystä varhaisnuorten arjessa sekä uskontojen välistä dialogia. Kuvaan tässä tutkimuksessa moniuskontoista ja monikulttuurista toimintaympäristöä sekä niihin liittyvää yhteiskunnan ja kirkon parissa käytävää keskustelua ja toimintaa.

Aineisto tähän tutkimukseen kerättiin kevään 2013 aikana erilaisissa tilanteissa Vuosaaren seurakunnan toimintaan aktiivisesti osallistuvilta varhaisnuorilta. Kaikkiaan tutkimukseen osallistui 28 alakouluikäistä lasta, jotka edustivat taustoiltaan kahdeksaa eri kansalaisuutta ja viittä eri uskontoa ja elämäntapaa. Aineisto kerättiin ryhmähaastattelussa ja niihin pohjautuvissa toiminnallisissa kollaasityöskentelyissä. Varhaisnuoret liittyivät uskonnon ensisijaisesti ja voimakkaasti kouluun, sitten kotiin ja jonkin verran ystäviin. Aineiston analyysissä oli luontevaa käyttää tätä aineistolähtöistä luokittelua.

Tutkimusaineisto kuvasi varsin kattavasti uskontojen näkyvyyttä arjessa sekä niiden samankaltaisuutta että erottavia tai kiellettyjä asioita. Aineisto paljastaa myös varhaisnuorten erilaisen osaamisen sanoittaa uskonnollisia ja hengellisiä asioita. Monikulttuurisilla varhaisnuorilla oli selvästi paremmat valmiudet ja tahtotila keskustella uskonnosta ja omasta uskosta, kuin kantasuomalaisilla.

Huolimatta kulttuurien ja uskontojen eroista ja kielloista, joita varhaisnuoret nostivat esiin, uskontojen välinen dialogi tapahtui ystävien välillä. Koulussa uskontojen välinen vuorovaikutus koettiin vähäiseksi, koska eri uskonnoilla ei ollut mahdollisuutta kohdata toisia. Ensisijaisesti koettiin, että uskontojen sijaan arjessa kohtaavat ihmiset eivät heidän uskontonsa.

Avainsanat: moniuskontoisuus, monikulttuurisuus, uskontodialogi, varhaisnuorisotyö, tapaustutkimus

ABSTRACT

Kanerva, Ilkka. Multi-religious and interfaith dialogue among pre-teens in Vuosaari parish.

60 pages, 1 appendix. Language: Finnish. Järvenpää, Autumn 2013.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Diaconia, Christian Education and Youth Work. Degree: Master of Social services.

The goal of this study is to describe multi-religious phenomena in Vuosaari, where especially Muslim pre-teen girls attending on the youth work of Lutheran church. The purpose is also to describe the multi-religious and multicultural operational environment and show up the current public discussion in church and in general.

The research questions in this study focuses on, how religions appear in Vuosaari and what kind of meanings pre-teens give to them? The study also tries to define, how they describe multi religious environment? How do they understand interfaith dialogue?

The material of this study was collected during spring 2013 in four different sessions, two group interviews and two mosaic team works. There were 28 pre-teens of eight different countries. Most of them were Lutherans, the second biggest group was Muslims, then those who do not belong to any church, orthodox and catholic.

The material was categorized in three different groups according how they describe the religions. In most cases, pre-adolescents connected religion to school. Second often they related religions to home. The dialogue between religions was connected to friends.

Pre-teens capacity to discuss religions and spirituality varies. Multicultural backgrounds increased this capacity. For those who have Finnish backgrounds had more difficulty in expressing ones ideas and opinions. In all religions, mother's role to preserve religious values and traditions is much stronger than father's role. Dialogue between religions was connected to secure places like congregation.

According to the survey, the most important thing was that, it is people who meet, not the religions.

Keywords: multi religious, multi-cultural, interfaith, pre-teens, case study.

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT.....	3
1. JOHDANTO.....	6
2. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	8
2.1. Aikaisemmat tutkimukset.....	8
2.2. Keskeiset käsitteet.....	11
2.3. Uskontojen ja kulttuurien kohtaamiseen liittyviä ajankohtaisia kysymyksiä.....	13
3. KIRKON ROOLI MONIKULTTUURISESSA TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ	16
3.1. Monikulttuurinen työ.....	16
3.2. Uskontodialogi	18
3.3. Uskontoteologia.....	19
4. USKONNOT YHTEISKUNNASSA JA VARHAISNUORTEN ELÄMÄSSÄ	23
4.1. Uskonnot koulussa	24
4.2. Uskonnot kodeissa	27
4.3. Uskonnot ja ystävät.....	28
5. TUTKIMUKSEN METODISET PERUSTEET, TUTKIMUSYMPÄRISTÖ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	30
5.1. Kvalitatiivinen tutkimus.....	30
5.2. Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	32
5.3. Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet	34
5.4. Aineiston keruu	35
5.5. Aineiston analyysi	37
6. TUTKIMUSTULOKSET.....	39

6.1. Uskontojen ilmeneminen ja merkitys koulussa	39
6.2. Uskonnot kodeissa	43
6.3. Uskontojen vuorovaikutus ystävien kesken	46
7. JOHTOPÄÄTÖKSET, JATKOTUTKIMUS JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET 51	
8. LÄHTEET.....	53
LIITTEET	60
Liite 1.....	60

1. JOHDANTO

Maahanmuutto- ja monikulttuurisuuskeskustelu mediassa käy vilkkaana. Kritiikki maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta kohtaan on ollut Suomessa kovaa. Se on noussut myös keskeiseksi teemaksi viimeaikaisissa vaaleissa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ilmiötä tutkimalla nostaa esiin monikulttuurisuuden ja moniuskontoisuuden erilaisia puolia ja niitä tekijöitä, jotka mahdollistavat eri uskontojen positiivisen rinnakkaiselon moniuskontoisessa yhteiskunnassa.

Tämän opinnäytetyön ensisijaisena tarkoituksena on tutkia vuosaarelaisten varhaisnuorten kokemuksia moniuskontoisuudesta ja uskontodialogista. Ennen kaikkea tutkimus valaisee varhaisnuorten ajatuksia ja asenteita uskontoja ja uskonnollisuutta kohtaan, sekä niiden ilmenemistä heidän elinpiirissään. Lisäksi tutkimuksen pyrkimyksenä on kartoittaa ja lisätä ymmärrystä niitä asioita ja tekijöitä, jotka mahdollistavat uskontojen ja kulttuurien positiivisen ja vuorovaikutuksellisen yhteiselön ja dialogin.

Vuosaareissa on jo joitakin vuosia ollut ilmiö, jossa erityisesti muslimitytöt osallistuvat seurakunnan toimintaan. He ovat mukana avoimessa kahvilatoiminnassa ja lisäksi myös esimerkiksi kokkikerhoissa. Osa lasten vanhemmista tietää ja hyväksyy lastensa osallistumisen seurakunnan toimintaan, sillä he ovat itsekin saattaneet saada apua Vuosaaren seurakunnan diakoniatyöltä, jossa tehdään laadukasta monikulttuurista työtä. He myös haluavat, että lapset osallistuvat nimenomaan seurakunnan järjestämään toimintaan sen sijaan, että nämä osallistuisivat esimerkiksi nuorisotaloilla järjestettävään toimintaan. Osa lasten vanhemmista ei tiedä missä heidän lapsensa viettävät aikaa. On oletettavaa, että osa heistä osallistuu seurakunnan toimintaan ilman vanhempien lupaa.

Uskontodialogi ja uskontoteologia peruseurakuntatyön sisällä ovat aiheina ajankohtaisia kirkossa. Erityisen lähelle ne tulevat pääkaupunkiseudun monikulttuurisissa lähiöissä ja seurakunnissa. Maahanmuutto lisää entisestään monikulttuurisuutta. Jos maahanmuutto keskittyy edelleen tiettyihin kaupunginosiin ja kortteleihin, uskontoteologian ja uskontodialogin sekä vuorovaikutuksen kehittäminen on tulevaisuudessa entistä tärkeämpää. Kirkolla voisi myös olla paljon annettavaa maahanmuuttoon liittyen, erityisesti niissä seurakunnissa, joissa

jotkin asuinalueet ovat saaneet negatiivisen monikulttuurisen leiman. Vuosaaressa tällaisen leiman ovat saaneet Meri-Rastila ja Kallahti. 2000-luvulla alueilta on muuttanut pois yli 2300 suomenkielistä asukasta (Helsingin seudun aluesarjat tilastokanta ja Tilastokeskus.)

Erilaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen moninaisessa maailmassa on oleellista ja välttämätöntä. Nuorten itsensä luomat mallit keskinäiseen dialogiin, voivat olla merkittävä avaus myös yhteiskunnalliseen dialogiin maahanmuuttajan asemasta ja roolista yhteiskunnassa. Tutkimukseni haastaa myös kirkon ja sen työntekijät suhteessa omaan työhönsä, seurakuntalaisiin ja yhteiskuntaan.

Esioletuksena tutkimukselleni oli, että varhaisnuoret harjoittavat itse uskonto-dialogia silloin kun siihen on luonteva mahdollisuus ja turvallinen ympäristö. Eli uskuntoon positiivisesti suhtautuva ympäristö antaa mahdollisuuden ensinnäkin uskonnollisuuden ja hengellisyyden luonnolliselle läsnäololle ja toiseksi uskontojen kohtaamiselle ja vuorovaikutukselle.

2. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Monikulttuurisuutta on tutkittu paljon. Avainsanoilla monikulttuurisuus ja maahanmuuttaja löytyy Theseuksesta satoja tutkimuksia, vaikka se nykyisen kaltaisena ilmiönä on vielä varsin nuori Suomessa. Lisäksi ilmiö rajoittuu maantieteellisesti varsin harvoille alueille ja jakautuu esimerkiksi Helsingissäkin varsin epätasaisesti eri kaupunginosiin (Kuukka 2009, 18). Huolimatta ilmiön harvinaisuudesta on se kuitenkin normaalia monille päiväkodeille, kouluille, urheiluseuroille ja myös seurakunnille.

Nuorten monikulttuurisuutta tutkittaessa uskonnon rooli on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta jäänyt sivuosaan. Komulainen selittää (Komulainen & Vähäkangas 2009, 20-21) tätä ilmiötä sekularisoituneella yhteiskunnalla, jota on aktiivisesti ajettu valistuksen ajasta lähtien. Tämä on tehnyt julkisista tiloista uskonnollisesti neutraaleja. Sekularismin tarjoama vastaus monikulttuurisuuteen ja moniuskontoisuuteen on uskontojen rajaaminen pois julkisilta alueilta yksityisyyteen. Koska julkinen tila on riisuttu uskonnosta, uskontojen väliselle vuoropuhelulle ei löydy luontevaa paikkaa.

2.1. Aikaisemmat tutkimukset

Eri uskontojen kohtaamista seurakuntien kasvatustyössä ei ole aiemmin tutkittu. Näin ollen tutkittua tietoa tällaisesta uskontojen kohtaamisesta ja moniuskontoisuudesta varhaisnuorten parissa ei ole saatavilla. Sen sijaan monikulttuurisuutta ja kansainvälisyyttä on tutkittu. Esittelen seuraavassa tutkimukseni kannalta merkittävimmät tutkimukset, joissa tutkitaan uskontojen kohtaamista monikulttuurisuutta yleisellä tasolla sekä koulussa että kasvatuksen kentällä.

Katri Kyllösen väitöskirja **Uskonnon rooli maahanmuuttajien konfliktien sovittelessa - Sovittelijoiden, maahanmuuttajien ja kirkon maahanmuuttajatyöntekijöiden näkökulma (2012)**. Väitöksessään Kyllönen tutkii uskontojen ja

kirkon työntekijöiden positiivista roolia yhteistyön rakentamisessa ja konfliktien sopimisessa. Väitöksessä kartoitettiin maahanmuuttajien kohtaamia konflikteja ja erityisesti uskonnon ja kulttuurin roolia konfliktien sovittelussa. Tutkimuksessa korostui uskonnon keskeinen rooli sovittelussa. Uskonnon tärkeyttä korostivat myös ne maahanmuuttajat, jotka eivät kokeneet uskontoa merkittäväksi tekijäksi henkilökohtaisessa elämässään. Konfliktiin osapuolet kääntyivät uskonnollisten sovittelijoiden (kirkon maahanmuuttajatyöntekijät ja imaamit) puoleen koska heidät koettiin luotettaviksi. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että kirkon palveluita käyttävät mielellään kristittyjen maahanmuuttajien lisäksi myös muslimit.

Marjukka Laihon **Ketkä pääsevät taivaaseen? Kirkon maahanmuuttaja työntekijöiden uskontotoeologia pelastuksen näkökulmasta (2012)** Pro gradu -tutkielmassa korostui maahanmuuttajatyöntekijöiden näkemys ihmisten kaipuuseen yhteyteen itsensä, lähimmäisten ja Jumalan kanssa riippumatta heidän uskonnollisista taustoistaan. Tutkimuksessa todetaan lisäksi että maahanmuuttajien parissa tapahtuva työ tehdään muun työn ohessa eikä sen sisältöihin ole ehditty panostaa. Tutkimuksessa myös todetaan uskonnollinen keskustelu maahanmuuttajien kanssa sekä helpoksi että haasteelliseksi. Keskustelua vaikeuttavia tekijöitä olivat kulttuurien suuret erot, työntekijän riittämättömyyden tunne ja arkuus puhua erilaisista uskontoon liittyvistä asioista. Toisaalta keskustelu uskosta ja pelastuksesta koettiin myös luonnollisena asiana erityisesti muslimien kanssa, koska uskonnon merkitys heidän kulttuureissaan on niin suuri.

Silja Lamminmäki-Vartian **“Ai, noi muslimithan ei kai saa tehdä enkeleitä” – Uskonto ja uskontokasvatus monikulttuurisen päiväkodin arjessa ja kasvattajien puheessa (2010)**. Lamminmäki-Vartian pro gradu –tutkielmassa todetaan monikulttuurisen uskontokasvatuksen olevan haastavaa. Lisäksi henkilökunnalla on erilaisia käsityksiä siitä, mitä uskontokasvatuksella tarkoitetaan. Henkilökunnan toiminnassa korostui suuri varovaisuus kristinuskoa kohtaan ja kaikki vastuu uskonnollisesta kasvatuksesta haluttiin siirtää vanhemmille. Osa muslimilasten vanhemmista kuitenkin toivoi, että lapsi saisi osallistua kristillisiin juhliin ja tapahtumiin oppiakseen suomalaista kulttuuria. Toiset taas kielsivät kaiken osallistumisen. Tämä aiheutti hämmennystä henkilökunnassa. Koska kasvattajat eivät olleet täysin selvillä siitä, mitä päiväkodin uskontokasvatuksen tulisi olla, uskontojen suhteen oltiin ylivarovaisia. Tällöin uskonto esiintyy päivä-

kodin arjessa lähinnä negatiivisesti kieltojen kautta esim. mihin lapsi saa osallistua, mitä syödä, saako askarrella tonttuja tai laulaa jne. muodossa.

Outi Soilamon väitöskirjassa **Opettajan monikulttuurinen työ (2008)** todetaan, että suuri osa haastatelluista opettajista ei ole saanut minkäänlaista koulutusta monikulttuuriseen työhön. Lisäksi he kokivat valmiutensa maahanmuuttajalasten vanhempien kohtaamiseen heikoiksi. 83 % vastaajista koki, että maahanmuuttajaoppilaat vievät liikaa heidän aikaansa ja 96 % koki yhteistyön kodin kanssa ongelmalliseksi. 89 % vastanneista koki maahanmuuttajaoppilaiden opettamisen rasittavana. Maahanmuuttajaoppilaat eivät ole kuitenkaan vähentäneet opettajien työssä viihtymistä, vaikka työn kuormittavuus onkin lisääntynyt. Osalla opettajista kuormittavuus näkyi työmotivaation laskuna. Omien ja erityisesti kunnan resurssien riittämättömyyttä sekä turhautumista pidettiin suurimpina syinä työmotivaation laskuun. Vaikka tutkimuksessa uskonnon rooli monikulttuurisessa kasvatustyössä oli sivuutettu lähes kokonaan, opettajilla oli kuitenkin tarve lisätä ymmärrystä ja tietoa erilaisista uskonnoista sekä niiden kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta.

Essi Hyödynmaa (2012) on **Inklusiivinen monikulttuurinen koulu - maahanmuuttajataustaisten opettajien käsityksiä monikulttuurisuudesta** Pro gradu- tutkielmassaan tutkinut mm. opettajien suhtautumista monikulttuurisuuteen ja heidän mahdollisuuksiaan kasvattaa oppilaita monikulttuurisuuteen. Tutkimuksessa haastateltujen mielestä monikulttuurisuudesta ei tulisi tehdä eksootista asiaa tai ilmiötä. Heidän toiveenaan oli, että siihen suhtautuminen olisi luonnollista ja neutraalia. Erilaiset monikulttuurisuuteen liittyvät teemapäivät jakoivat haastateltavat sekä puolesta, että vastaan. Erilaisuuden ja toiseuden tulisi olla osa arkea, ei keinotekoisesti liitetty osa juhlaa. Toiset taas kokivat, että teemapäivien avulla saadaan lisättyä tietoisuutta oppilaille.

Huomioitavaa on, että monikulttuurisuutta käsittelevissä tutkimuksissa, uskonto on jäänyt suurimmaksi osaksi sivuosaan ja sieltäkin se esiintyy pääsääntöisesti negaation kautta. Esim. (Kuukka 2009, 274). Poikkeuksena tähän on Veronika Honkasalo, Päivi Harinen ja Reetta Anttilan tutkimus Nuorisotutkimusseuran julkaisussa **”Yhdessä vai yksin erilaisina? Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä”** tutkimuksessa monikulttuuristen nuorten elämää

(2005). Tutkimuksessa haastateltiin 38 monikulttuurista nuorta. Tutkimuksessa nuoret kokivat uskonnon tärkeäksi ja elämää jäsentäväksi voimavaraksi riippumatta heidän uskontokunnastaan. Sen sijaan haastattelijat kokivat, että uskonto oli teemahaastattelun vaikeimmin lähestyttävä aihe, koska pelättiin liiaksi henkilökohtaisuuksiin menemistä. Uskonnon henkilökohtaisuudessa ja yhteisöllisyydessä nähtiin selkeä ero suomalaiseen kulttuuriin verrattuna.

Yhtenä tutkimuksen johtopäätöksenä on, ettei monikulttuurista toimintaa järjestettäessä uskonnon roolia voi sivuuttaa, vaan sille ja muulle arvokeskustelulle on oltava tilaa monikulttuurisessa nuorisotyössä. Tutkimuksessa todettiin lisäksi monikulttuuriseen nuorisotyöhön liittyvien haasteiden kulminoituvan arkisiin haasteisiin. Toisaalta haastatellut nuoret toivoivat lisää monikulttuurista toimintaa, mutta he osanneet kertoa mitä se voisi olla. Esimerkiksi hyvää tarkoittavat monikulttuurisuustapahtumat ovatkin muodostuneet erilaisuutta korostaviksi.

2.2. Keskeiset käsitteet

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisimpiä käsitteitä käytetään varsin laajasti ja kirjavasti. Tulkinnan ja luettavuuden kannalta selvennän ja avaan joitain tutkimukseen liittyviä käsitteitä.

Ekumenialla pyritään kristittyjen väliseen yhteyteen. Kirkkojen opillisia eroja ei pyritä poistamaan tai luopumaan omasta eikä omaksumaan jotain uutta oppia, vaan ekumenialla pyritään selvittämään eroavaisuuksia yhdessä (McGrath 2000, 116). **Uskontodialogin** tarkoitus on laajentaa ekumeniaa kristityltä kentältä muiden uskontojen pariin. Uskontojen välinen vuoropuhelu mahdollistuu, kun eri uskontojen edustajat haluavat puhua omasta uskonnosta ja itsestään sekä yhteisestä halusta kuulla ja ymmärtää toisen uskoa ja uskontoa. Uskontodialogin tarkoitus ei ole saada aikaan yhtä ainoaa mielipidettä vaan luoda pohja moniarvoiselle yhteiskunnalle. (Rautionmaa 2012, 11-12.)

PTKn (Poikien ja tyttöjen keskus) linjauksen sanahirviöstä **varhaisnuoret** on mielestäni hyvä. Varhaisnuori on tekninen termi, jolla tarkoitetaan 7-14-lasten parissa tapahtuvaa työtä. Termiä PTK käyttää ainoastaan työntekijöille suunnatuissa asiakirjoissa ja dokumenteissa. Asiakkaille puhutaan tyttöjen ja poikien toiminnassa (Jokela, 2009.) Tässä tutkimuksessa käytän termiä varhaisnuoret PTK:n linjauksen mukaisesti, koska tutkimusta todennäköisesti lukevalle kohde-ryhmälle termi on tuttu ja sen käyttö on vakiintunutta.

Monikulttuurisuudella tarkoitetaan pelkistetyimmillään yhteisöä, jossa elää eri kulttuureja rinnakkain (Huttunen & Löytty & Rastas 2005, 21). Monikulttuurisuus-käsitteellä on valitettavasti ikävä sävy verrattuna vaikka ilmaisuun kansainvälinen. Huolimatta tästä klangi-erosta käytän tutkimuksessani monikulttuurisuus-termiä. **Monikulttuurisella varhaisnuorella** tässä tutkimuksessa tarkoitetaan varhaisnuorta, jonka perhe koostuu joko kahdesta eri kulttuurista tai nuorta jonka kodin kautta kulttuuriset lähtökohdat ovat moninaiset. Suomalaista kulttuuria ei voi ajatella yhtenä yksittäisenä kulttuurina. Maailmassa on alle 200 valtiota, mutta eri kulttuurien määräksi on arvioitu noin 10 000 (Liebkind 2000, 171).

Moniuskontoisuus jatkaa edellistä teemaa, tosin kulttuuri on korvattu uskonnolla. Moniuskontoisuudella tarkoitan yhteisöä, jossa eri uskontojen edustajat elävät rinnakkain kohtaavat toisensa. Myös osa tutkimukseen osallistuva varhaisnuori oli moniuskontoisesta perheestä.

Uskontoteologia on tämän tutkimuksen kannalta keskiössä sekä nuorten, että erityisesti työntekijöiden näkökulmasta. Komulainen (2002, 130) määrittelee uskontoteologian kristillisestä opista käsin lähteväksi muiden uskontojen ymmärtämiseksi moniuskontoisessa maailmassa. Tässä tutkimuksessa uskontoteologia nousee varhaisnuorista ja siitä miten he ymmärtävät oman ympäristönsä eri uskonnot.

Postmodernilla tarkoitan tässä tutkimuksessa tämän päivän länsimaalaista kulttuuria, joka on menettänyt uskonsa auktoriteetteihin ja niiden tarjoamiin arvoihin. Baumanin mukaan (1996, 21) tämä tarkoittaa yksilön kohdalla vapautta

tavoitella kaikkea mahdollista tavoiteltavissa olevaa ja samanaikaista epävarmuutta siitä mikä on tavoittelemisen arvoista.

2.3. Uskontojen ja kulttuurien kohtaamiseen liittyviä ajankohtaisia kysymyksiä

Moniarvoistuvassa yhteiskunnassa, jossa ideologiat ja katsomukset tulivat meille ennennäkemättömän runsaassa virrassa ovat vahvassa asemassa postmodernin kuluttajan elämässä. Uskonto on kuitenkin privatisoitunut entisestään pois julkisesta tilasta. Uskontojen yhteisöllinen luonne on vieras postmodernille ihmiselle, joka haluaisi sulkea uskonnon pois julkisesta tilasta. Tämä haastaa uskonnolliset instituutiot etsimään uusia keinoja toimia ja tavoittaa kohderyhmänsä muuttuneessa yhteiskunnassa (Mikkola 36-37, 2008.)

Vaikka monikulttuurisuus ja maahanmuutto Suomeen on jatkuvasti lisääntynyt, on ulkomaalaisten osuus alhainen verrattuna muihin Euroopan maihin (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 15). Maahanmuuton kasvu alkoi vasta 1990-luvulla, jolloin se kasvoi Euroopan nopeinta vauhtia. (Matinheikki-Kokko & Pitkänen 2002, 70). Vasta 1980-luvulla maahanmuuton määrä Suomessa kasvoi maastamuuttoa suuremmaksi (Torvi 2007, 2). Tässä mielessä monikulttuurisuus on Suomessa uusi ja kasvava ilmiö.

Pruukin (2010, 97) mukaan lapsen suhtautuminen uskontoon saa *vähintäänkin oudon piirteen*, mikäli aikuiset ja kasvattajat hänen ympärillään eivät osaa suhtautua uskontoon neutraalisti, eivätkä miellä sitä luontevaksi osaksi elämää. Toimiva monikulttuurinen ja -uskontoinen yhteiskunta vaatii toimiakseen erikulttuuristen asenteellista valmiutta vuorovaikutukseen elämän eri osa-alueilla, joka ilmenee kulttuurien keskinäisenä kunnioituksena ja tasa-arvona. Tämä rinnakkaiselo ei ole mahdollista ilman tahtoa asennoitua monikulttuuriseen yhteiskuntaan. Jotta asenneilmapiiri olisi mahdollinen, täytyy myös yhteiskunnan kaikkien jäsenten ymmärtää ja tuntea ennen kaikkea oma kulttuurinen ja uskonnollinen taustansa (Silvo 2005, 14–16.) Erityisesti kasvattajien täytyy olla tietoisia omista

asenteistaan ja kiinnittää omassa toiminnassaan huomiota toiseuteen ja erilaisuuteen liittyvissä tilanteissa.

Jotta toiseus ja erilaisuus olisi mahdollista ymmärtää ja käsitellä, vieraan kulttuurin käsittelyssä tulee huomioida myös uskonto. Uskonto on merkitsevässä roolissa vähintään kulttuurin syvätasossa, josta kumpuavat kulttuurin arvot ja maailmankuva. Tästä perustasta suodattuu kulttuurin moraalikoodisto. Toiseutta ja toisen kulttuuria on mahdoton raottaa ilman käsitystä tämän edustamasta uskonnollisesta viitekehyksestä (Luodeslampi 2005, 440.) Lamminmäki-Vartia (2010, 4) kääntää tämän ajatuksen vielä toisin päin. Myöskään maahanmuuttaja ei pysty hahmottamaan uutta ympäristöä ja sen kulttuuria, ilman että hänellä on perustieto uuden yhteiskunnan uskonnosta. Huomattava osa Suomeen saapuvista maahanmuuttajista on peräisin maista, joissa uskonnon rooli on vahva yhteiskunnassa ja se mielletään yhteisölliseksi voimavaraksi, ei yksityisasiaksi (Talib 2005, 134).

Uskontojen välinen vuoropuhelu on mahdollista silloin, kun eri uskontojen edustajat avoimesti ja toisiaan kunnioittaen haluavat puhua omasta uskonnostaan ja itsestään sekä yhteisestä halusta sekä kuulla ja ymmärtää toisen uskonnosta ja uskosta. Näiden toteutuessa puhutaan uskontodialogista. Uskontodialogin tarkoitus ei ole saada aikaan yhtä ainoaa mielipidettä, vaan luoda pohja moniarvoiselle yhteiskunnalle. (Rautionmaa 2012, 11-12) Uskontojen ja ihmisten kohdatessa syntyy vuorovaikutuksellisia prosesseja, joissa tulkinnat ja uskon sisältö jalostuvat yhteiseksi ymmärrykseksi. Toisaalta erottavat kuilut saattavat myös kasvaa entistä leveämmiksi ja syvemmiksi. (Komulainen & Vähäkangas 2009, 24). Väärinymmärrysten ja ennakkoluulojen välttämiseksi on tärkeää, että kohtaamisissa on mukana toista ja toisen uskoa kunnioittava asenne.

Spiritualisuus nousee esiin sekulaarissa yhteiskunnassa, jossa kirkko on menettänyt aseman instituutiona, joka vastaa elämän moraalisiin kysymyksiin. Tähän uskonnolliseen ja kulttuuriseen pluralismiin vastaukseksi ei riitä pelkästään kulttuurisensitiivisyyden korostaminen työotteessa, vaan rinnalle tarvitaan myös spiritualinen sensitiivisyys, jotta ihmisen tarpeet tulevat huomioiduksi kokonaisvaltaisesti. Spiritualisuus työotteena haastaa työntekijän syrjimättömiin käytäntöihin ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. Spiritualisuus antaa mm. mielek-

kyyttä ihmisen elämään ja omaan toimintaansa sekä ehkäisevät vaikeuksia ja lisäävät niiden sietokykyä (Jokela 2010, 212-213.)

Hankalaksi tilanne muuttuu silloin, sekä kun asiakkaan spiritualinen maailma on työntekijälle vieras, mutta lisäksi oma spiritualinen maailma ei ole tuttu. tällöin yhteisen kielen löytäminen saattaa olla erittäin hankalaa. Työntekijän onkin tärkeää työskennellä myös oman spiritualisuutensa ja uskonnollisuutensa kanssa. Jotta toisen uskon ja hengellisyyteen voi suhtautua kunnioittavasti, täytyy oman arvomaailman ja hengellisyyden työstäminen olla kunnossa (Jokela 2010, 216.)

Spiritualisuus voi toimia myös vahvana muutosvoimana. Yksilön spiritualisuuteen liittyvä yhteiskunnallinen tiedostaminen kasvaa, joka voi johtaa yhteisön tietoisuuden kasvamiseen. Parhaimmillaan tämä tapahtumaketju voi saada aikaan sosiaalisen muutoksen. Tämänkaltaisia esimerkkejä voi ammentaa vapautuksen teologiasta. Yksilön spiritualisella ymmärryksellä ja tiedostamisella on yhteys myös yhteisön moraaliseen ja sosiaaliseen vastuuseen ja oman ympäristönsä asioiden vaikuttamiseen ja muuttamiseen (Jokela 2010, 220.) Erityisen tärkeää tämä on Itä-Helsingin lähiöissä, joissa sosiaalinen eriarvoisuus on selkeästi havaittavissa.

3. KIRKON ROOLI MONIKULTTUURISESSA TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ

Gallup Ecclesiastica 2011 mukaan 51% suomalaisista on sitä mieltä, että kirkon tulisi lisätä yhteistyötä eri uskontokuntien kanssa ja tukea nykyistä enemmän kouluissa tapahtuvaa kasvatustyötä. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 2012, 56). Vuonna 2011 kaksi prosenttia suomen evankelisluterilaisista seurakunnista järjesti säännöllisesti toimintaa, joka liittyi uskontodialogiin. Monikulttuurisen työn keskiössä on kotoutumisen ja osallisuuden edistäminen sekä yhteiskunnan asenteisiin vaikuttaminen. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 2012, 213-214).

Sekularismi, joka on siivonnut uskonnon sivuun yhteisestä tilasta edustaa negatiivista uskonnonvapautta, jolloin kenenkään ei tarvitse olla tahtomattaan tekemisissä uskonnollisuuden kanssa. Sekularismi voi myös olla sitä, että valtiovalan tunnustuksettomuus mahdollistaisi kaikkien uskontojen rinnakkaiselon. Tällöin eri uskontojen kohtaamiseen, vuorovaikutukseen ja dialogiin olisi luonteva mahdollisuus. Komulaisen (Komulainen & Vähäkangas 2009, 22) mukaan sekulaari yhteiskunta voi myös olla moniuskontoinen.

3.1. Monikulttuurinen työ

Hiltusen (2009, 83–85) monikulttuurisen työn mallissa hän keskittyy lähinnä kristittyjen maahanmuuttajien parissa tehtävään työhön. Huolimatta tästä haasteet ja perusta ovat samat työskennellessä muiden uskontojen parissa. Yhteisöllisyys ei ole suomalaisen kulttuurin vahvimpia piirteitä. Monikulttuurisessa työssä tiedon yhteisössä tulisi kulkea kahteen suuntaan. Sekä työntekijät, että seurakuntalaiset tarvitsevat tietoa maahanmuuttajien tavoista ja kulttuurista, samoin maahanmuuttajien tulee saada tietää kirkon ja sen työntekijöiden toiminnasta ja käytännöistä.

Kirkko on arvoyhteisönä puolustamassa ihmisarvoa, omantunnon ja uskonnonvapautta riippumatta uskonnosta. Ihmisten välisen tasa-arvon toteutuminen sekä yksilötasolla kansallisesti että kansojen välillä on kaikkien etu. Rasismiin ja vihapuheeseen puuttuminen ja heikommassa asemassa olevan rinnalla seisominen ja toimiminen keskustelun avaajina ja sillanrakentajina kahden kulttuurin välissä on kirkon arvoista nousevaa lähtökohta monikulttuuriselle työlle (Hukari. 2009, 151.)

Kirkon monikulttuurisen ja moniuskontoisen työn mahdollisuudet tehdä merkityksestä työtä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon eteen ovat hyvät. Kirkon työntekijöiden uskonnollisen ja hengellisen osaamisen valjastaminen kohtaamaan sekä modernin ihmisen hengellisen etsintä että maahanmuuttajan tarve kohdata toinen ihminen, joka ymmärtää ja käsittää hänen hengellisen puolensa, ovat saman kolikon kääntöpuolia. Kristinuskon ydin tulee vain sanoittaa heille eri tavalla.

Amerikkalaisen sosiologin Robert Bellahin käsite civil religion pyrkii eksplikoidaan uskonnon ilmenemismuotoja yhteiskunnassa ja sen erilaisissa rakenteissa. Bellahin mukaan uskonto ilmenee yhteiskunnassa ensisijaisesti yhteisöllisyyden korostumisena, joka voimaannuttaa ja eheyttää sekä yksilöä että koko yhteiskuntaa. Suomessa tämä yhteiskuntauskonnollisuus näkyy vahvana siteenä kirkon, uskonnon ja kansakunnan välillä, esimerkiksi itsenäisyyspäivän juhallisuuksissa (Kallioniemi 14, 2008a.)

Hukarin mukaan (2009, 149) kirkon työn periaatteita muslimien ja kaikkien ihmisten kanssa ovat lähimmäisyys, todistus, kasvatus, ihmisarvo ja rauha. Lähimmäisen rakkaus on kaiken kohtaamisen perusta. Kirkko ja sen työntekijät ovat kaikkia ihmisiä varten, sillä jokainen ihminen on Jumalan luoma. Kristillinen auttamistyö on pyyteetöntä eikä käytä toisen hätää käännyttämiseen, vaan ottaa avuntarpeen todesta. Diakoninen lähestymistapa näkyy tasa-arvoisena kumppanuutena ja yhdessä toimimisena, uskonnosta riippumatta. Kristillinen todistus näkyy ensisijaisesti palveluna. Teot todistavat enemmän kuin sanat, varsinkin jos kunnollista yhteistä kieltä kommunikaatiolle ei ole.

Kirkon monikulttuurinen työ on kuitenkin vielä lapsen kengissä, sillä monikulttuurisesta- tai moniuskontoisesta työstä ei ole mainintaa kirkon kasvatuksen

toimintakertomuksessa vuodelta 2008–2011. Monikulttuurisuuskasvatuksesta puhutaan ainoastaan ammattioppilaitoksissa tapahtuvaan opetukseen liittyvien teemojen yhteydessä, joissa kirkko voi olla mukana toteuttamassa niitä. Lisäksi monikulttuurisuus tai moniuskontoisuus tulivat esiin ainoastaan sairaalasielunhoidon yhteydessä (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 2012 , 167,193.)

3.2. Uskontodialogi

Helsingin seurakuntien kansainvälisen työn tavoitteena on mm. tukea maahanmuuttajien aktiivista osallistumista sekä seurakunnassa että yhteiskunnassa. Tavoitteena on lisäksi edistää vuorovaikutusta yksilöiden, kulttuureiden ja seurakuntien välillä. Näihin tavoitteisiin vastaaminen vaatii mm. ihmisten elämäntilanteen, kulttuurin ja tapojen kokonaisvaltaista ymmärtämistä. Samalla se myös vaatii kristillisen uskon ydinsisällön tulkitsemista merkityksellisellä tavalla ja kykyä käydä dialogia muiden uskontojen ja katsomusten kanssa. (Helsingin seurakuntayhtymän kansainvälisentyön strategia 2008, 20.) Helsingin seurakuntayhtymän tavoitteiden kannalta fokus on dialogissa ja sen mahdollistamisessa.

Jotta tämä dialogi olisi mahdollista, uskonnot tulisi ymmärtää sosiaalisena, kulttuurisena sekä poliittisena ilmiönä, joka pirstaloituu moniksi erilaisiksi tulkinnoiniksi ja variaatioiksi eri uskonnoista. Oman kulttuurin ja omien lähtökohtien pohjalta erilaiset ryhmät tulkitsevat omia uskonnollisia traditioitaan ja muodostavat oman ryhmänsä oman uskonnon sisällä omine kulttuurisine tapoineen, jotka saattavat erota paljonkin jostain muusta traditiosta saman uskonnon sisällä (Kallioniemi 2008b, 98.)

Uskonto ei kuulu vain yksilön privaatille alueella vaan on keskeinen osa ihmisen käyttäytymistä, identiteettiä ja maailmankuvaa. Tämän uskonnollisen ulottuvuuden huomioiminen avoimessa yhteiskunnassa näkyy eri uskontojen esillä olemisessa sekä yhteiskunnassa, että koulussa (Kallioniemi 2008b, 100) Kirkolla on siis kahdensuuntainen haaste. Toisaalta haaste pitää saavutettu yhteiskun-

nallinen asema verotusoikeuksinen, mutta samalla suhteiden solmiminen muihin kristillisiin yhteisöihin.

Uskontojen aito kohtaaminen voi tapahtua vain, jos mikään korkeamman tason ”metateoria” ei pyri määrittämään, miten kohtaamisen pitäisi tapahtua. Jokaisen on saatava tulla tilanteeseen ilman ennalta asetettuja ehtoja (Komulainen & Vähäkangas 2009, 24.) Uskontodialogin tarkoituksena ei ole käännytys ja toisen uskon tunnustaminen. Tavoitteena on ymmärtää toisen uskoa ja tämän seurauksena ymmärtää myös omaa uskoa entistä paremmin, jotta rauhanomainen rinnakkaiselo olisi mahdollista. Keskustelu omasta uskosta Jumalan edessä tuo esiin myös ihmisen rajallisuuden ja keskeneräisyyden, mutta myös tasavertaisuuden keskustelukumppaneina Jumalan edessä (Hukari 2009, 148.)

Kirkon tulee määritellä omasta itseymmärryksestään käsin suhteensa toisiin uskontoihin. Toisaalta lähimmäisen rakkaus ja diakoniatyö ajavat kirkon maahanmuuttajien luokse, mutta samoin kirkon missio ilosanoman viemisestä kaikille ihmisille. Kirkon rooli yhteiskunnallisena keskustelijana ja eriarvoisuuden vähentäjänä, haastamalla yhteiskuntaa eettiseen keskusteluun, jotta uskonnot voisivat toimia yhteiskunnassa yhteiseksi hyväksi (Hukari. 2009, 123.)

3.3. Uskontoteologia

Vähäkankaan avatessa (2009, 99–102) uskontojen ja kulttuurien kohtaamista hän näkee kaksi erilaista tapaa uskontojen ja kulttuurien kohtaamiselle. Liberaali ja maallistunut länsimainen maailmankuva on vaikeuksissa vieraiden kulttuurien ja uskontojen toiseuden ja erilaisilla näkyvän uskonnollisuuden kanssa. Liberaalin kristinuskon rationaalinen tulkinta maailmasta ja ihmisestä rajoittaa dialogin mahdollisuuksia. Länsimaisen kristillisyyden riisuminen ja rationalisointi järjestyksensä joutuu ikään kuin keskustelemaan eri kielellä toisen kulttuurin ja uskonnon kanssa. Toisen erilaisuus ollaan valmiita hyväksymään, kunhan ei olla liian erilaisia. Järjen ja rationaalisuuden ulkopuolelle jäävä on taikauskoa ja uskontoon kuuluvat normit vähemmistöjen tai naisten alistamista. Tällöin uskon-

to mielletään ainoastaan symboliseksi järjestelmäksi, jolla pyritään selittämään maailmankaikkeutta ja elämää ja uskonnon totuusarvo syrjäytetään. Luokittelemalla toisen uskonto alistavaksi taikaukoksi asetetaan toisen maailmankuvan ja katsomuksen yläpuolelle, jolloin dialogille ei ole mahdollisuuksia. Karismaattinen ja konservatiivinen kristillisuus taas omaa yhteisen kielen vieraiden uskontojen kanssa, koska suhde omaan kulttuuriin ja uskontoon ja sen kieleen on luonteva. Toisen uskonto mielletään kuitenkin paholaisesta lähtöisin olevaksi mutta todelliseksi, jolloin keskustelu on edes jollain tavalla mahdollista. Komulainen & Vähäkangas (2009, 24) näkevät kuitenkin, että uskontojen kohtaamista ja dialogia vaikeuttaa uskonnollinen fundamentalismi ja nationalismi, jotka estävät uskonnollisen vuoropuhelun.

Suomen kirkko ja sen kyky dialogiin elää jossain kahden maailman välissä. Valitsevalle sekulaarille yhteiskunnalle kirkko on jähmettynyt ja ahdasmielinen byrokratiakoneisto, jolla ei ole mitään annettavaa yhteiskunnalle. Samanaikaisesti globaali kristillisuus, joka tulee suomeen maahanmuuttajien mukana, on uskonnolliselta kieleltään ja armolahjoja korostavalta perinteeltään kaukana luterilaisesta jäykkyydestä. Ehkä jopa niin paljon, että he näkevät Suomen kirkon lähetyskenttänään. Kirkon tulisikin perustella olemassaolonsa sekä ympäröivälle yhteiskunnalle että uusille kristityille tulokkaille (Vähäkangas 2009, 121.) Mihin kirkkomme teologia sijoittuu näiden kahden ääripään välissä? Luterilaisesta uskosta, jumalanpalveluksesta ja puheesta on valistuksen nimissä riisuttu kaikki epärationaalinen ja valistukselle vieras ulottuvuus siivottu pois. Näin kirkko esiintyy suvaitsevaisena ja järkevänä kristinuskona (Vähäkangas 2009, 109.)

Eri uskontojen liberaalit suuntaukset sovittavat uskonnolliset traditiot sujuvasti modernin yhteiskunnan vaatimuksiin. Fundamentalistit taas pyrkivät säilyttämään uskonkappaleista nousevan moraalikoodiston sekä omassa että yhteiskunnan lainsäädännössä. Liberaalit ja heidän edustamansa uskonnot muistuttavatkin enemmän toisiaan kuin konservatiiveja omasta uskonnostaan ja toisinpäin (Mikkola 61-62, 2008.) Suvaitsevaisuuden rajat alkavat vasta erilaisuuden sietämisen jälkeen. Kun suvaitsevaisuus tunnustaa erilaisten diskurssien samanarvoisuuden, antautuu dialogiin ja tunnustaa toisen oikeuden tavoitteilleen ja oikeuden odottaa kunnioitusta omille mielipiteilleen, ovat suvaitsevaisuus ja dialogi kohdannet (Bauman 1996, 42).

Suomen evankelisluterilaisen kirkon on tartuttava myös siihen tosiasiaan, että lapset toteuttavat itse omaa uskontoteologiaa. Simojoki (2010, 70) mukailee Saksan Evankelisen kirkon synodin lauselmaa. Lapsi ei ole ainoastaan teologisen tiedon vastaanottaja vaan teologisen ajattelun luovina subjekteina. Heillä on myös itsenäisiä vastauksia elämän peruskysymyksiin, joista riittää annettavaa myös aikuisille. Kirkon kasvatustyöllä onkin mahdollisuus tuottaa omaa uskontoteologiaa. Mikäli uskonnollisuus nähdään esimerkiksi koulussa ainoastaan yksityisasiana, saattaa oppilaiden taustojen esille tuominen tuntua vääraltä. Kuitenkin myös privatisoitunut uskonto vaikuttaa ihmisen ajatteluun ja toimintaan. Toisen käytöksen ja toiminnan oivaltamisen avain saattaakin olla juuri tämän ja oman uskonnollisuuden ymmärtäminen. (Mikkola 2008, 63.)

Vähäkankaan avatessa (2009, 99–102) uskontojen ja kulttuurien kohtaamista hän näkee kaksi erilaista tapaa uskontojen ja kulttuurien kohtaamiselle. Liberaali ja maallistunut länsimainen maailmankuva on vaikeuksissa vieraiden kulttuurien ja uskontojen toiseuden ja erilailla näkyvän uskonnollisuuden kanssa. Liberaalin kristinuskon rationaalinen tulkinta maailmasta ja ihmisestä rajoittaa dialogin mahdollisuuksia. Länsimaisen kristillisyyden riisuminen ja rationalisointi järjestyksensä joutuu ikään kuin keskustelemaan eri kielellä toisen kulttuurin ja uskonnon kanssa. Toisen erillaisuus ollaan valmiita hyväksymään, kunhan ei olla liian erilaisia. Järjen ja rationaalisuuden ulkopuolelle jäävä on taikauskoa ja uskontoon kuuluvat normit vähemmistöjen tai naisten alistamista. Tällöin uskonto mielletään ainoastaan symboliseksi järjestelmäksi, jolla pyritään selittämään maailmankaikkeutta ja elämää ja uskonnon totuusarvo syrjäytetään. Luokittelemalla toisen uskonto alistavaksi taikauskoksi asetetaan toisen maailmankuvan ja katsomuksen yläpuolelle, jolloin dialogille ei ole mahdollisuuksia. Karismaattinen ja konservatiivinen kristillisuus taas omaa yhteisen kielen vieraiden uskontojen kanssa, koska suhde omaan kulttuuriin ja uskontoon ja sen kieleen on luonteva. Toisen uskonto mielletään kuitenkin paholaisesta lähtöisin olevaksi, mutta todelliseksi, jolloin keskustelu on edes jollaintavalla mahdollista.

Suomen evankelisluterilaisella kirkolla ei toistaiseksi ole virallista opetusta siitä miten muut uskonnot tulisi kohdata (Komulainen, Vähäkangas 2009, 25). Kolmannen maailman teologeilla ei ole antaa länsimaiden kirkkoille strategiaa eriarvoistuvassa maailmassa toimimiseen, mutta heillä on antaa lähtökohta: kristitty-

jen tulee mennä köyhien luokse (Almgren 2011,145) Moniuskontoisessa Suomessa, Helsingissä ja Vuosaarella tähän kohtaamiseen tarvitaan teologiaa, joka kykenee dialogiin, joka vastaa yhteiskunnallisiin haasteisiin rakentavasti. Dialogia alkaa aina siitä että aidosti kuunnellaan ja pyritään ymmärtämään mitä kysytään. (Komulainen 2010, 119). Luterilaisen kirkon rakennettava itselleen teologia, joka on ankkuroitunut kristillisen uskon ydinkohtiin siten, että se pystyy niiden pohjalta avautumaan kohtaamiseen ja dialogiin. Pohjan tähän teologiaan voi ammentaa katolisesta ekumeniasta ja höystää sitä luterilaisella perinnöllä tämän päivän kontekstissa (Komulainen 2009, 27.) Kun teologia jolla toiset uskonnot kohdataan onnistutaan luomaan, astutaan lähemmäs teologiaa, jolla voidaan kohdata postmoderni länsimaalainen ihminen.

4. USKONNOT YHTEISKUNNASSA JA VARHAISNUORTEN ELÄMÄSÄ

Valistuksen aika on suodattanut, muokannut ja rationalisoinut eurooppalaista kristillisyyttä, minkä seurauksena eurooppalainen uskonnon kieli on muuttunut erilaiseksi verrattuna muiden maanosien uskonnolliseen kieleen (Vähäkangas 2009, 101). Modernissa yhteiskunnassa usko, uskonnot ja hengelliset asiat mielletään yksityisasiaksi, joilla ei ole sijaa julkisuudessa. Kuitenkin ne ovat merkittävä osa ihmisyyttä ja persoonaa. Kun tämä todellisuus otetaan huomioon sosiaali- tai kasvatustyössä, kunnioittaen ja huomioiden toisen vakaumus, puhutaan spiritualisesta sensitiivisyydestä. Ihmisen henkisen ja hengellisen elämän tulkinnan ja huomioimisen tarpeet liittyvät yhteiskunnan moniarvoistumiseen ja monikulttuuristumiseen. Yhteisöllisistä kulttuureista tulevat maahanmuuttajat kokevat tulevansa ohitetuiksi rationaalisuuteen perustuvissa käytänteissämme. Maailmankuvien ja -katsomusten moninaisuus ja erilaisuus tulee ottaa kunnioittaen ja arvostaen asiakastyössä huomioon, jotta sosiaali- ja kasvatustyön syrjimättömät käytännöt toteutuisivat. (Jokela 2010, 210-211.)

Daniele Hervieu-Leger (*Religion as a chain of memory*) näkee uskonnon kansakunnan kollektiivisena muistina, joka on keskeinen osa molempien identiteettiä ja jatkumoa menneiden ja tulevien sukupolvien välillä. Moderni yhteiskunta on hylännyt perinteisen yhteiskunnan mukana perintönä saadun uskonnon. Hervieu-Leger nimittääkin modernia yhteiskuntaa muistinsa menettäneeksi yhteiskunnaksi, koska sen kollektiivinen muisti on katkennut (Kallioniemi 2008a, 14-15.)

Moderni yhteiskunta halusi poistaa yksilöiltä moraalisen vastuun ja ulkoistaa sen valtioille, kirkkoille ja muille instansseille. Moraaliset kysymykset haluttiin neutralisoida yksilötasolla. Postmodernissa yhteiskunnassa ihmisten luottamus näihin instansseihin, valtioon ja kirkkoon on kuitenkin murentunut ja ne ovat menettäneet moraalisen auktoriteettinsa. Näin ollen postmoderni ihminen on yksin omien moraalikysymystensä kanssa ilman tukea perinteisistä auktoriteeteista (Bauman 1996b, 287.) Sekularisaatioteorian mukaan modernisaatio joh-

taa uskonnon merkityksen poistamiseen ensin yhteiskunnassa ja sitten yksilötasolla (Schreiner 2005, 80).

Bauman (2002, 127-130) näkee postmodernin julkisen tilan tyhjänä tilana, joka on vailla merkitystä. Merkityksettömät tilat on riisuttu erilaisuudesta ja vieraudesta, jotta meidän ei tarvitsisi kommunikoida, neuvotella eikä tehdä kompromisseja. Postmodernin ihmisen halu yhdenmukaisuuteen ja samankaltaisuuteen saa meidät neuvottomiksi kohdatessamme erilaisuutta, koska postmoderni ihminen on luopunut auktoriteeteista ja niiden edustamista arvoista: olemme samankaltaistamalla itsemme kadottaneet oman todellisen itsemme.

Maallistunut yhteiskunta siis toisaalta kantaa vahvasti kristillistä traditiota julkisuudessa rakennuksissa, Suomen lipussa, ajanlaskussa jne., mutta on yksilötasolla luopunut näistä perinteistä ja arvoista. Kirkon haasteena onkin toisaalta turvata asemansa yhteiskunnassa, mutta samalla palauttaa merkityksensä yksilötasolla.

4.1. Uskonnot koulussa

Euroopassa maallistuminen on edennyt protestanttisissa maissa katolisia maita nopeammin. Suomi on kuitenkin jälkikristillinen maa, jossa uskonto on menettänyt keskeisen yhteisöllisen asemansa, eikä enää ohjaa yhteiskunnan toimintaa (Vähäkangas 2009, 118). Huolimatta tästä Tilastokeskuksen tekemän tutkimuksen mukaan vuonna 2005 peruskoulunaloittaneista lapsista noin 94% osallistui evankelisluterilaisen uskon mukaiseen uskonnonopetukseen. Yksi prosentti opiskeli ortodoksiuskontoa ja yksi prosentti muita uskontoja. Elämänkatsomustietoa opiskeli noin kaksi prosenttia. Yksi prosentti koulunsa aloittaneista ei osallistunut uskonnon eikä elämänkatsomustiedon opetukseen ollenkaan. (Tilastokeskus 2006.)

Kuluvana lukuvuonna Kulosaaren yhteiskoulun 7. ja 8. -luokkalaiset aloittivat kokeilun, jossa eri uskontojen opetusta yhdistetään. Rehtori Lauri Halla näkee

kokeilussa positiivisena erityisesti sen, että uskontojen välistä vuoropuhelua voidaan edistää rajoittamisen sijaan. Yhteisen uskonnon opetuksen puolella haastatelluista olivat oppilaat Minja Tornivuori ja Mitja Tainion sekä Helsingin seudun rehtoreiden puheenjohtaja Heikki Hirvonen. Myös Helsingin yliopiston uskonnon didaktiikan professori Arto Kallioniemi puolustaa kokeilua. Vastustusta löytyy ainoastaan Opetushallituksesta. Uskonnonopetuksen vastaava virkamies Pekka Iivonen sekä elämänkatsomustiedosta vastaava opetusneuvos Pekka Elo eivät näe eri uskontojen opettamista samassa ryhmässä mahdollisena. Halla mainitsee myös pätevien opettajien saamisen haastavuuden ja Hirvonen puhuu uskontotuntien järjestelystä *yhtenä tuskana* (Helsingin Sanomat 13.8.2013 A6-A7.) Lähtökohdat uskontojen opetukselle saati uskontojen väliselle dialogille vaikuttavat nykymallin mukaan vähintään haastavilta.

Suomalainen uskonnon opetuksen malli, jossa vähemmistöuskonnot huomioidaan tarjoamalla lapsille oman uskonnon mukaista opetusta, on kansainvälisesti arvioiden erityislaatuinen ja herättänyt Euroopassa laajaa kiinnostusta. Malli on kuitenkin vielä varsin uusi ja tilastojen valossa koskee ainoastaan muutamia alueita Suomessa. Näin ollen siihen liittyvät ongelmat ovat alkaneet näkyä vasta viime vuosina. Uskontojen rooli ja asema koulussa vaatii arvokeskustelua. Uskonnon ja sen ilmenemismuotojen rajaaminen yksityisasiaksi pois koulusta ja julkisesta tilasta rajoittaa myös sekä yksilön että hänen edustamansa yhteisön kulttuurin ja identiteetin rajoittamista koulun arjen ulkopuolelle. Pahimmillaan tämä luo vähemmistöuskonnon edustajista kielteisen kuvan (Kallioniemi 2008a, 25–27.) Lerkkasen (1999, 167–173) mukaan monikulttuurisuuden tulisi olla koulussa esillä normaalina olotilana, joka kattaisi kaiken koulun toiminnan. Vieraus ja erilaisuus ovat osa arkea, niitä ei tulisi korostaa. Sama pätee myös uskontoon.

Englannissa on jo 1960-luvulla todettu, että koulujen uskonnonopetus ei voi olla pelkästään kristinuskon opettamista, vaan uskonnonopetuksen tehtävä on tutkia uskonnon merkitystä ja asemaa ihmisen elämässä ja toiminnassa. Aidosti monikulttuurisessa ja moniuskontoisessa yhteiskunnassa uskonnonopetuksen keskeisenä tavoitteena on lisätä eri uskontokuntiin kuuluvien lasten keskinäistä ymmärrystä ja lisätä ymmärrystä erilaisuutta kohtaan ja sensitiivisyyttä eri uskontoja ja niiden edustajia kohtaan. Englantilaisen moniuskontoisen uskonnon-

opetuksen tarkoitus on, että oppilas sekä oppia uskontoa, että oppia uskonnosta (Kallioniemi. 2003, 429–430.)

Schreinerin (2005, 76–78) mukaan uskonnonopetuksella Euroopassa on pelkistetysti kaksi linjaa: joko opetuksen perusteet ja arvot nousevat uskontotieteellisestä lähestymistavasta tai tunnustuskuntalähtöisestä opetustavasta. Vahvoilla katolisilla alueilla uskonto on olennainen osa kulttuuria ja mahdoton irrottaa sitä. Siksi katolisella uskonnolla on vahva asema uskonnonopetuksessa. Uskontotieteellisellä mallilla pyritään välittämään uskonnollista tietoa ja ymmärrystä sekä ihmisyyteen liittyviä elämänskysymyksiä. Opetus on luonteeltaan neutraalia ja tarkoitettu jokaiselle oppilaalle riippumatta uskontokunnasta. Tunnustuskuntalähtöisessä uskonnonopetuksessa vastuu opetuksen järjestämisestä, opetussuunnitelmasta ja materiaaleista sekä opettajien koulutuksesta on annettu uskonnollisille yhdyskunnille.

Voidaankin sanoa, että uskonnonopetuksen kirjo Euroopassa on laaja. Suomen hyvin homogeeninen uskonnonopetus johtuu luterilaisen kirkon vahvasta asemasta ja maahanmuuttajien pienestä määrästä. Esimerkiksi Ranskassa 20 % oppilaista käy katolisessa yksityiskoulussa. Julkisissa kouluissa taas uskontoa ei opeteta ollenkaan. Opettajat ovat kuitenkin todenneet, että uskontojen huono tuntemus heikentää oppimistuloksia myös historiassa, taideaineissa sekä äidinkiessä. Hollannin kouluista kaksi kolmasosaa on kristillisiä. (Schreiner 2005, 77.) Englannissa anglikaanisen tai katolisen kirkon ylläpitämiä kouluja on noin 9000. Lisäksi yksityiskouluja on mm. metodisteilla, juutalaisilla ja muslimeilla, joten koulujen uskonnonopetuksen luonteessa ja sisällössä on suuria eroja. Julkisissa kouluissa monikulttuuristumisen ja moniuskontoisuuden myötä uskonnonopetuksen tavoitteet ovat siirtyneet kohti moniuskontoista lähestymistapaa, jonka keskiössä on tutkia uskonnon merkitystä toiminnassa sekä ymmärtää erilaisia elämänskatsomuksia, joita yhteiskunnassa on (Kallioniemi 2005, 99–101.)

Suomen evankelisluterilaisen kirkon kasvatustyö tulee välillisesti lähelle muslimeita koulun kautta, sen kristillisten juhlien ja opetuksen kautta. Kirkko on vahvasti myös tukenut jokaisen oikeutta oman uskonnon laadukkaaseen opetukseen. Vain tuntemalla hyvin oman uskonnon voi arvostaa ja kohdata muita us-

kontoja. (Hukari. 2009, 150.) Ensimmäiset lapset ovat jo löytäneet myös seurakunnan kasvatustyön piiriin.

4.2. Uskonnot kodeissa

Gallup Ecclesiastican 2011 (Kirkon tutkimuskeskus 2011) mukaan uskonnosta puhuminen on vähentynyt kodeissa. Yli 65-vuotiaista kaksi kolmasosaa kertoo kotinsa olleen uskonnollinen, kun taas alle 25-vuotiasita 56% sanoo, ettei uskonnolla ollut minkäänlaista roolia heidän lapsuudenkodissaan. 15–24-vuotiaista miehistä vain 14 % haluaisi antaa lapsilleen uskonnollisen kasvatuksen, naisista joka kolmas.

Uskonnon ja uskonnollisuuden luonne on muuttunut yhteiskunnan muutoksen mukana. Vahvasti uskontoon ja uskonnollisuuteen liittyvä yhteisöllisyys ja yhtenäisyys eivät ole vallitsevia arvoja tämän hetken yhteiskunnassa. Sen sijaan voimakkaita trendejä ovat muun muassa kansainvälisyys, eriytyminen ja privatisoituminen. (Kallioniemi & Luodeslampi 2008, 13.) Nämä arvot kaventavat uskonnon elintilaa, joka on jo entuudestaan ahdas sekulaarissa yhteiskunnassa.

Uskonnollisten arvojen ja tradition siirtyminen uusille sukupolville tapahtuu vuorovaikutuksessa. Kilpailu lasten ja nuorten vapaa-ajasta kaventaa sekä kirkon, että vanhempien vaikutuspiiriä, jossa uskontokasvatus voisi tapahtua (Räsänen 2009, 154.) Myös koulun rooli uskontokasvatuksessa on pienentynyt merkittävästi. Voidaankin aiheellisesti kysyä kuka lopulta hoitaa tulevaisuuden uskontokasvatuksen? Kirkon rooli ja asema ovat heikentyneet modernissa yhteiskunnassa. Samalla uudet kulttuurit ja uskonnot pakottavat kirkon kirkastamaan omat arvonsa ja perinteensä, jotta dialogi kirkon ja sen jäsenten kanssa on tulevaisuudessa mahdollista (Hiltunen 2009, 68.) Erityisen tärkeää tämä on myös kodeille, jotta vanhemmat voivat tehdä omaa kristillistä kasvatustyötään. Uskonto ja uskonnollisuus ovatkin viime vuosikymmenet painottuneet yhteiskunnassamme koteihin ja perheisiin ja niiden hengellisen elämän hoitoon. Samanaikaisesti niiden yhteisöllinen rooli yhteiskunnassa on heikentynyt. Yhteiskunnan

vallitsevat trendit kiihdyttävät entisestään uskonnon privatisoitumista ja siirtymistä pois julkisesta tilasta (Kallioniemi & Luodeslampi 2008, 13.)

Talib näkee (2005, 134) Suomessa tapahtuneen maahanmuuton osana eurooppalaista globalisaatioprosessia. 1990-luvun laman seurauksena työttömyys, perheiden hajoaminen ja epävarmuus saivat paljon psykososiaalista pahoinvointia aikaan nuorissa. Prosessissa kansakunnan yhteiset arvot jäivät talousahdingon alle joka aiheutti rajuja kolhuja hyvinvointiyhteiskunnalle. Nämä kolhut ja niiden seuraukset, ovat edelleen havaittavissa nuorten psykososiaalisena pahoinvointina.

4.3. Uskonnot ja ystävät

Honkasalon (Honkasalo & Harinen & Anttila. 2005, 11) tutkimuksessa selvitettiin monikulttuuristen nuorten uskonnollisia taustoja ja niiden tuomia merkityksiä heidän elämässään. Uskontoon liittyviin vapaa-ajan toimintoihin monikulttuuriset nuoret osallistuvat aktiivisesti. Tutkijat kuitenkin kokivat aiheen hankalasti lähestyttäväksi, koska aihetta tuntui olevan hankala käsitellä neutraalisti, menemättä liian syvälle henkilökohtaisella tasolla. Kuitenkin uskonto nousee tutkimuksessa keskeiseen asemaan. Uskontoa ei nähty missään vaiheessa elämää rajoittavana tekijänä vaan se oli monelle haastatelluille merkittävä elämää jäsentävä tekijä (Honkasalo & Harinen & Anttila. 2005, 16.)

Uskontojen tunnistaminen ja niistä keskusteleminen henkilökohtaisella tasolla ei ole helppoa, koska uskonnot on ajettu pois julkisuudesta. Missä ja miten eri uskontojen kohtaaminen ja niiden välinen dialogi on sitten mahdollista? Maallistunut yhteiskunta, jota Komulaisen (Komulainen & Vähäkangas 2009, 20–21), mukaan on aktiivisesti ajettu valistuksen ajasta lähtien, on tehnyt julkisista tiloista uskonnollisesti neutraaleja. Sekularismin tarjoama vastaus monikulttuurisuuteen ja moniuskontoisuuteen on uskontojen rajaaminen pois julkisilta alueilta yksityisyyteen. Koska julkinen tila on näin riisuttu uskonnosta, uskontojen väli-

nen tila vuoropuhelulle vaikeutuu. Uskontodialogi voi tapahtua siellä, missä uskonnot saavat olla esillä.

Honkasalon & Harisen & Anttilan (2005, 18) tutkimuksessa uskonto liittyy voimakkaasti nuoren oman identiteetin ymmärtämiseen. Musliminuoret joutuivat oikaisemaan usein omaan uskontoon liitettyjä stereotyyppisiä näkemyksiä. Tutkimuksesta nousee esiin, että uskontoa ei voida sulkea pois nuorisotyöstä ja että myös myille kuin luterilaisille tulee löytyä tilaa ja toimintaa. Erityisen tärkeää on tunnistaa nuorten arvomaailmojen erilaisuus ja kunnioittaa sitä. Huolimatta sekularisoitumisesta uskonto on edelleen monelle nuorelle tärkeä elämää jäsentävä voima. Tämän tutkimuksen valossa on luontevaa, että uskonnollista yhteisöä ja varhaisnuorisotyötä kaipaavat hakeutuvat seurakunnan toiminnan piiriin, jossa uskonnollisuutta ja sen ilmenemistä ei yritetä piilotella.

5. TUTKIMUKSEN METODISET PERUSTEET, TUTKIMUSYMPÄRISTÖ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimus tehtiin Vuosaaren seurakunnan varhaisnuorisotyön viikkotoiminnassa kevään 2013 aikana. Kyseessä on laadullinen tapaustutkimus, johon aineisto kerättiin kahden kollaasityöskentelyn (Liite 1) avulla, pienryhmissä sekä ryhmäkeskusteluilla. Tutkimusprosessin kuvaus löytyy tarkemmin luvusta 5.4.

Kvalitatiivisella tutkimuksella ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan pyritään kuvaamaan vallitsevaa tilannetta ja antamaan siitä teoreettisesti järjellinen tulkinta (Eskola & Suoranta. 1998, 61). Kvalitatiivisella tutkimuksella pyrin ymmärtämään ja sanoittamaan moniuskontoisuutta ja sen ilmenemistä Vuosaaren seurakunnassa. Kollaasityöskentelyn valitsin aineiston keruumenetelmäksi sen luontevuuden vuoksi. Avoimessa kahvilatoiminnassa aktiivinen tekeminen ryhmässä on varhaisnuorille tuttua. Lisäksi heidän suomenkielen taitonsa vaihtelevat paljon, joten ryhmätyössä kaikkien ääni on mahdollista saada paremmin esiin kuin yksilötyössä.

5.1. Kvalitatiivinen tutkimus

Tutkimukseni on luonteeltaan kvalitatiivinen tapaustutkimus, jolla pyrin selvittämään ja lisäämään ymmärrystä vuosaarelaisten varhaisnuorten antamia sisältöjä ja merkityksiä uskonnolle ja monikulttuurisuudelle. Laadullisella tutkimuksella pyritään ymmärtämään ja selittämään ilmiöitä. Otannan laadullisessa tutkimuksessa ei tarvitse olla kovin suuri, mutta saatu aineisto, eli korpus, tutkitaan perusteellisesti. Tutkimuksen tieteellisyys ei perustu tapausten suureen määrään vaan laatuun. Kvalitatiivisella tutkimuksella ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan pyritään kuvaamaan vallitsevaa tilannetta ja antamaan siitä teoreettisesti järjellinen tulkinta. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole ainoastaan

kertoa aineistosta, vaan pyrkiä rakentamaan siitä teoreettisesti kestäviä näkökulmia (Eskola & Suoranta 1998, 62).

Vaikka kvalitatiivinen tutkimus onkin luonteeltaan hypoteesitonta, tutkijalla tulee kuitenkin olla jonkinlainen esioletus siitä, mihin suuntaan tutkimusta lähdetään viemään ja mitä aiheesta entuudestaan tiedetään. Tutkijan on kuitenkin oltava valmis luopumaan näistä oletuksista ja hänen objektiivisuutensa tutkimuksen suhteen syntyy oman subjektiivisuuden tiedostamisesta. (Eskola & Suoranta 1998, 18-20.) Tässä tutkimuksessa minun esioletuksenani oli, että varhaisnuoret toteuttavat itse uskontodialogia silloin, kun siihen tarjotaan turvallinen ja uskontoihin positiivisesti suhtautuva tila ja ympäristö.

Laadullisessa tutkimuksessa aineisto on silloin riittävä, kun se ei enää tuota uutta aineistoa tutkimusongelman suhteen, eli aineisto saavuttaa saturaatiopisteen ja kyllääntyä. Saturaatiopisteen voi myös määritellä kesken tutkimuksen, jolloin tutkija toteaa aineiston olevan riittävän kattava. Toisaalta kvalitatiivinen aineisto on loputon: ajatuksia, puhetta ja toiveita tulee haastatteleamalla mahdollisesti ja niiden tulkinnasta voi tehdä loputtomasti johtopäätöksiä. Tässä tutkimuksessa aineisto alkoi kyllääntyä jo toisessa ryhmätyöskentelyssä. Ryhmähaastattelut sen sijaan toivat lisää syvyyttä aineistoon ja tutkittavaan ilmiöön. Lisäksi ne antoi paremmin tilan myös niille varhaisnuorille joiden mielipiteet ja vastaukset olisivat jääneet sanomatta suuremmassa ryhmässä.

Saatu aineisto, kollaasit ja keskustelut litteroitiin. Sisällönanalyysin avulla aineisto tiivistetään niin, että siitä erottuu informaatioarvoltaan kaikkein olennaisin ja tärkein. Sisällönanalyysin avulla saatu kuvaus ilmiöstä nivotaan laajempaan kontekstiin ja muuhun tutkimukseen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.)

Aineiston analyysin tarkoitus on tiivistää aineisto niin, ettei sen sisältämä informaatio tutkimuksen kohteesta katoa. Hajanainen ja sekava laadullinen aineisto pyritään siis selkiyttämään ja järjestämään johdonmukaiseksi ja mielekkääksi kokonaisuudeksi (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Tämä onkin kvalitatiivisen tutkimuksen haasteellisin ja ongelmallisin osio, sillä analyysin avulla kerätyn tiedon arvon pitäisi kasvaa, koska tutkimuksen kannalta oleellinen informaatio on erotettu epäoleellisesta. Tässä tutkimuksessa aineisto on luokiteltu kolmeen tee-

maan jotka nousevat aineistosta. Näiden teemojen kautta olen pyrkinyt vastamaan tutkimuskysymyksiin.

5.2. Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Abu-Nimerin (2001, 696-698) mukaan, toimiva uskontojen välinen sensitiivisyys vaatii ensinnäkin työntekijän tietoisuuden ja tiedostamisen omista arvoistaan. Omien arvojen tiedostaminen ja jäsentäminen, mahdollistaa uskonnollisten asioiden esille ottamisen ja keskustelun niistä. Ilman tietoisuutta omista arvoista, ei ole mahdollista kohdata toiseutta ja toisen uskontoa. Toiseuden kohtaaminen vaatii myös kielteisten tunteiden hyväksymistä ja niiden prosessointia erilaisuuden kohtaamisessa. Kun työntekijä on selvillä omista arvoistaan ja tavoitteistaan ja ymmärtänyt toisen arvot ja tavoitteet, voidaan alkaa miettiä sitä, mitä voimme tehdä yhdessä. Avain uskontosensitiivisyyteen on siis omien arvojen tiedostaminen. Tämän tutkimuksen kaksi keskeistä eettistä kysymystä liittyvät uskontoon ja perheeseen. Vanhempien ja perheiden kunnioittaminen erityisesti niissä kodeissa, joiden varhaisnuoret osallistuvat seurakunnan toimintaan oletettavasti ilman vanhempien lupaa. Toinen ongelma liittyy siihen, että tutkin omaa työtäni.

Aineisto kerättiin Vuosaaren seurakunnan varhaisnuorille suunnatussa avoimessa kahvilatoiminnassa sekä varhaisnuorten leirillä. Tutkijan/ohjaajan rooli työskentelyn motivoijana tulee olla riittävä. Tutkijan ja ohjaajan roolin erottaminen aineiston keruussa ei kuitenkaan aiheuttanut ristiriitoja. Keskeisenä tekijänä työskentelyissä oli ohjata työskentelyn suuntaa pitämällä se asiaankuuluvana ja merkitykselläänä. Tutkijan rooli minulle tuli vasta aineiston kuuntelemisen ja litteroinnin yhteydessä. Työskentelyssä koin olevani nuorisotyönohjaaja, joka teki omaa työtään.

Alaikäisten lasten uskontoa tutkittaessa on huomioitu aiheen herkkyys varmistamalla riittävä sensitiivisyys erilaisissa tilanteissa. Tutkimus tehtiin lapsille tutussa ja turvallisessa tilassa ja ympäristössä, jossa kristillisyys on avoimesti

läsnä. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena ei ole tutkia yksittäisten varhaisnuorten uskonnollista orientaatiota vaan ilmiötä. Varhaisnuoret, jotka osallistuvat seurakunnan toimintaan oletettavasti ilman vanhempiensa lupaa, on laskettavissa yhden käden sormilla. Seurakunnan toimintaan osallistuvilta varhaisnuorilta kerätään asiakaskortti, jossa vanhemmat ilmoittavat suostumuksensa toimintaan osallistumisesta sekä yhteystiedot. Muutaman varhaisnuoren kortin on täyttänyt heidän isosiskonsa, eikä vanhempiin ole saatu yhteyttä. Selityksiksi on saatu ainoastaan vanhempien kielitaidon puute. Nuorisotyön tiimissä asiasta keskustuamme emme kokeneet tarvetta puuttua tilanteeseen muulla tavoin kuin yrittämällä rakentaa suhdetta lasten kotiin. Sisään pääsyn epääminenäkään ei tuntunut kovin kristilliseltä teolta. Perustelimme tämän sillä, että Vuosaaren seurakunnassa toimitaan lasten uskoa ja uskontoa kunnioittaen, ilman tarkoitusta käännäyttää ketään.

Yksityisyydensuojan lisäämiseksi en kerro tarkkoja tilanteita, joissa aineistoa on kerätty. Lisäksi lasten etnisistä taustoista ja uskonnoista puhutaan ylimalkaisesti. Varhaisnuorten kertomuksia perheistä ja ystävistä siteerataan yleistäen ilman että yksittäinen varhaisnuori on niistä tunnistettavissa. Tämän vuoksi en pääsääntöisesti mainitse siteerauksien yhteydessä mitään tietoja siitä, kuka kommentin on sanonut.

Toinen keskeinen eettinen ulottuvuus tutkimuksessa on se, että tutkin omaa työtäni ja minulle tärkeää työmuotoa. Toisaalta perustelen motiivia tutkimukselleni sillä, että myös itselläni on voimakas halu ymmärtää ilmiötä, joka nähdäkseni on hyvin harvinainen. Tutkijan on mahdotonta sulkea kokonaan itsensä ja historiansa pois tutkimuskohteestaan ja asettua täysin ulkopuoliseen ja objektiiviseen rooliin minkään tutkimuksen suhteen. Rantalan (2006, 220) mukaan tutkijan tieto ja kokemus aiheesta helpottavat aiheen rajaamista ja ohjaavat tutkimusta oikeaan suuntaan. Huolena on kuitenkin omalle tutkimukselle sokeutuminen ja tutkimuksen ohjaaminen tiedostamatta omien ennakkokäsitysten suuntaan.

Nämä seikat ovat alusta asti olleet minulle tiedossa ja osin olen ollut myös epäileväinen tutkimuksen suhteen. Toisaalta ilmiön epämääräisyys, kummallisuus ja ainutkertaisuus ovat pikemminkin nimenomaan hämmentäneet, eivät niinkään

luoneet varsinaista ennakko-oletusta. Jotta välttäisin sokeutumisen omalle tutkimukselleni tutkimusmenetelmien ja tutkimusprosessin tarkka kuvaus on ollut ehdottoman tärkeää tutkimuksen joka vaiheessa. Tämän vuoksi tutkimuksen jokainen työvaihe ja siihen liittyvät havainnot on kirjattu ylös Eskolan ja Suorannan (1998, 19) mukaan: tutkijan objektiivisuus tutkimuksen suhteen syntyy oman subjektiivisuuden tiedostamisesta. Tutkijan ja tutkittavien välille on kuitenkin ehtinyt syntyä vähän etäisyyttä, sillä jäin lokakuussa 2012 esikoiseni kanssa kotiin ja kevään 2013 olin opintovapaalla, jolloin suuri osa tutkimusprosessista oli käynnissä.

5.3. Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet

Tutkimukseni on luonteeltaan tapaustutkimus, jossa kuvataan ja tarkastellaan yksittäistä ilmiötä, jossa erityisesti muslimityöt osallistuvat luterilaisen seurakunnan toimintaan. Tavoitteena on kuvata ja ymmärtää ilmiötä paremmin ja tarkemmin sekä tarkastella ilmiöön liittyvien sisältöjä. Tutkimukseni tavoitteena on lisääntyvän ymmärryksen kautta löytää keinoja, jotka edistävät ja mahdollistavat uskontojen ja kulttuurien luontevaa yhteiseloä ja vuorovaikutusta.

Ilmiön kuvaamisen ja sanoittamisen sekä toimintaympäristön kuvaamisen lisäksi tämän tutkimuksen tavoitteita ja tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Millaisia sisältöjä ja merkityksiä varhaisnuoret antavat uskonnoille?
2. Miten varhaisnuoret kuvaavat moniuskontoisuutta?
3. Miten varhaisnuoret ymmärtävät uskontojen välisen vuoropuhelun?

Tutkimuskysymyksiä valottavan aineiston perusteella pyrin tarkastelemaan varhaisnuorten toteuttamaa uskontodialogia sekä sanoittamaan eri uskontojen ja uskonnollisuuden ilmenemistä varhaisnuorten elämässä. Saaduilla tuloksilla pyritään lisäämään työntekijöiden valmiuksia moniuskontoisessa toimintaympäristössä työskentelemiseen. Lisäksi on mahdollista kartoittaa erilaisia tekijöitä, jotka lisäävät uskontojen ja kulttuurien välistä dialogia ja vuorovaikutusta. Saa-

dulla tuloksilla toivon myös olevan merkitystä sekä kirkon kansanväliseen työhön että lisäävän erilaisuuden kunnioittamista ja ymmärtämistä.

5.4. Aineiston keruu

Tutkimuksen aineisto kerättiin keväällä 2013 neljässä eri työskentelyssä. Ensimmäiseen työskentelyyn osallistui 12 lasta ja kolme isosta. Toiseen työskentelyyn osallistui 11 lasta. Työskentelyissä (Liite 1) käytettiin ryhmäkesustelun menetelmiä, jolloin ryhmien sisäinen vuorovaikutus nousi esiin nauhoitteista. Ensimmäiseen haastatteluun osallistui kaksi lasta ja viimeiseen osallistui kolme. Yhteensä haastatteluihin osallistui 28 lasta ja heidän ikänsä vaihteli 8-12 vuotta. Myöhemmin keväällä tarkennettiin joitain toisen ryhmähaastattelun yksityiskoh-
tia.

Haastatelluista lapsista kahdeksan oli poikia ja kaksikymmentä tyttöä. Suhde kuvaa varsin hyvin seurakunnan toimintaan osallistuvien tyttöjen ja poikien suhdetta. Varhaisnuorten kulttuuriset taustat olivat kattavasti edustettuna. Lasten perheissä oli kansalaisuuksia tai taustoja Suomen lisäksi Aasiasta, neljästä Afrikan maasta sekä kolmesta Euroopan maasta. Koulun uskonnonopetuksessa vähän yli puolet osallistui evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen. Toiseksi eniten varhaisnuoria osallistui islamin opetukseen. Haastateltujen varhaisnuorten joukossa oli myös elämäkatsomustietoon osallistuvia, katolisia ja ortodokseja. Myös kaikki Vuosaaren asuinalueet ja alakoulut olivat edustettuina. Räsänen (2009, 163) mukaan Suomen kouluista 0,4% on sellaisia, joissa opetetaan neljää eri uskontoa. Tässä valossa voidaan sanoa, että vastaavanlainen ryhmä on ilmiönä Suomessa hyvin harvinainen.

Molemmat ryhmätyöskentelyt etenivät samalla tavalla. Työskentelyt aloitettiin laulamalla ja leikkimällä ja miettimällä omia ystäviä sekä heidän kansalaisuuksia ja taustojaan. Työskentelyyn osallistujat jaettiin kolmeen neljän hengen ryhmään. Jokainen ryhmä sai oman isosen (ei toisessa työskentelyssä) ja nipun nuorille suunnattuja lehtiä mm. Demi, Futari, Koululainen, Pelit, Systeri, Miss

Mix, Julia, Donkki ja Fleim. Heidän tuli tehdä kollaasi uskonnoista Vuosaassa leikkaamalla ja liimaamalla lehdistä kuvia paperille. Lisäksi ryhmien tehtävänä oli yhdessä vastata seuraaviin kysymyksiin

1. Mitä eri uskontoja Vuosaassa on?
2. Miten eri uskonnot Vuosaassa näkyvät?
3. Minkälaisissa tilanteissa eri uskonnot kohtaavat?

Aikaa työskentelyihin kului noin puolituntia, jonka jälkeen kollaasit ja tehtävät purettiin yhdessä keskustellen. Purkutilanteessa johdin keskustelua tutkimuskysymysten suuntaan, jolloin saimme yhdessä pohdittua ja keskusteltua uskontojen ilmenemismuodoista ja niiden merkityksistä varhaisnuorten arjessa.

Kaikkiaan voidaan sanoa, että haastatellut varhaisnuoret kuvaavat kattavasti tutkittua ilmiötä sekä edustivat seurakunnan varhaisnuorisotyöhön osallistuvia tyttöjä ja poikia. Ainoa ryhmä, joka oli aliedustettuna tutkimuksessa, oli uskontoon/uskontoihin välinpitämättömästi suhtautuvat varhaisnuoret. Toisaalta heidänkin äänensä tutkimuksessa kuuluu.

Ai onks tää taas jotain uskonto juttua. Mä lähen sit pois.

Poika toisessa ryhmätyöskentelyssä.

Toisaalta hänen ystävänsä jäi työskentelyyn ja oli mukana ryhmän toiminnassa. Toisaalta hänen vastauksensa kaikkiin kysymyksiin oli: ”*Emmä tiää.*”

Ryhmätyöskentelyt nauhoitettiin kahdessa eri paikassa luokkatilan eri puolilta, jotta osa työskentelynaikaisesta keskustelusta saatiin taltioitua. Samoin ryhmähaastattelut taltioitiin kahdella tietokoneella, varmistaen ettei aineisto vaurioidu tai katoa.

Nauhoitettua aineistoa kertyi yhteensä lähes kahdeksan tuntia. Valitettavasti ryhmätyöskentelyt eivät kokonaisuudessaan tallentuneet ymmärrettävään muotoon, koska samassa tilassa työskenteli useita ryhmiä, joten ajoittain keskustelusta ei saa tolkkua. Tämä on valitettava asia, sillä keskustelu ryhmissä oli työskentelyn aikana vapaampaa ja syvällisempää. Osa näistä keskusteluista saatiin kuitenkin tarkennettua myöhemmin. Puhtaaksi kirjoitettua litteroitua aineistoa kertyi 40 liuskaa. Litteroitu aineisto jäljittelee mahdollisimman tarkasti

puhekieltä kielioppivirheineen, sillä suuri osa tutkimukseen osallistuneista lapsista on taustaltaan monikulttuurisia. Jo toista ryhmätyötä purkaessa saatu aineisto vaikutti kylläntyneeltä.

5.5. Aineiston analyysi

Ennen aineiston litterointia nauhoitteet kuunneltiin useaan otteeseen. Osittain keskustelut eivät liittyneet aiheeseen, vaan keskusteltiin Robinin ja Justin Bieberin hiuksista. Toisaalta tämä on mielenkiintoinen kulttuurinen ilmiö. Uskonnosta ja kulttuurisesta taustasta huolimatta nuorten idolit ja musiikki yhdistävät samassa elämäntilanteessa olevia varhaisnuoria. Toisaalta Robin nähtiin myös kristittynä roolimallina, joka oli menossa rippikouluun.

Aineiston analysoitiin käytettiin sisältöanalyysimenetelmää eli litteroitu aineisto pelkistettiin ja luokiteltiin vastaamaan teemoja. Sisältöanalyysillä pyritään tiivistämään tutkittava ilmiö ja kytkemään se laajempaan kontekstiin ja aikaisempaan tutkimukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 109-110). Aineisto jakautui kolmeen varhaisnuorten elämän piirin keskeiseen alueeseen: kouluun, kotiin ja ystäviin. Tämä jaottelu perustui vastausten luokitteluun, jolla jäsensin litteroitua aineistoa. Ensisijaisesti tutkimukseen osallistuneet varhaisnuoret liittivät uskonnot ja uskon kouluun ja käsittelivät sitä ikään kuin oppiaineena. Noin puolet litteroidusta aineistosta käsitteli uskontojen näkymistä ja vaikutusta koulussa. Ystävien ja kodin osuus vastauksista oli suunnilleen samankokoinen.

Tutkimus on luonteeltaan tapaustutkimus, jossa analyysimenetelmänä on piirteitä aineistolähtöisestä analyysistä ja sisältöanalyysistä. Aineiston sisällönanalyysissä aineisto pilkotaan pieniin osiin. Pilkottu aineisto teemoitettiin ja järjestettiin aineistosta nousevan jaottelun mukaan uudeksi kokonaisuudeksi (Tuomi & Sarajärvi 2002, 109-116). Aineistolähtöisessä tutkimuksessa aineisto on tutkimuksen keskiössä. Tapaustutkimuksessa ei kuitenkaan ole tarkoitus luoda teoriaa vaan kuvata ilmiötä. Analyysi noudattaa induktion periaatteita,

jolloin yksittäisistä vastauksista edetään yleistyksiin (Eskola & Suoranta 1998, 83.) Tapaustutkimuksessa tutkitaan yksittäistapauksia niiden luonnollisessa ympäristössä ja kuvataan tarkasti tutkittavaa ilmiötä. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 126.)

Luokiteltua aineistoa tiivistettiin ja yksittäisiä vastauksia sidottiin yhteen. Induktiivisen päättelyn avulla yksittäisistä vastauksista johdettiin yleistyksiä kuvaamaan uskonnon ilmenemistä. Aineistosta esiin nousseen uskonnon ilmenemiseen perustuvan jaotteluna avulla pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiin.

6. TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustulokset tiivistyvät kolmeen teemaan, joilla tarkastellaan varhaisnuorten kokemuksia omasta uskonnosta ja muiden uskonnoista omassa elinpiirissään. Tutkimuskysymysten luokittelu nousee aineistosta. Ylivoimaisesti suurin osa, yli puolet aineistosta, liittyi uskontojen ilmenemiseen koulussa. Uskontojen ilmeneminen kotona on aineiston toiseksi suurin osuus, noin viidennes aineistosta. Maahanmuuttajataustaisissa perheissä tämä osuus korostui. Uskonto ilmeni selvästi useammin maahanmuuttajataustaisten varhaisnuorten kodeissa kuin kantasuomalaisten kodeissa. Varhaisnuorten uskontokunta ei vaikuttanut vastaustauksiin, ainoastaan etninen tausta. Joka kymmenes vastaustyyppi liitti uskonnot ystäviin ja heidän yhtäläisyyksiin ja eroihin sekä niistä keskusteluun. Aineistolainat on merkitty seuraavin lyhentein H= haastattelija, I= isonen, V= vastaaja.

6.1. Uskontojen ilmeneminen ja merkitys koulussa

Osalle haastatelluista varhaisnuorista uskonnot ja uskonnollisuus olivat hankalasti tunnistettavia ja avattavia käsitteitä. Ne näyttäytyivät suurelle osalle enemmänkin oppiaineina samoin kuin esimerkiksi matematiikka tai historia kuin luonnollisena osana omaa elämää. Uskonnoista helpoimmin tunnistettiin luterilaisuus, elämänkatsomustieto ja islam. Lisäksi usein mainittiin ortodoksisuus ja katolisuus. Lisäksi uskonnoista tunnistettiin juutalaisuus, buddhalaisuus ja hindulaisuus. Elämänkatsomustiedosta syntyi väittely.

I1: Mitä eri uskontoja Vuosaarella on?

V1: Kristitty, muslimi, jewish... Mikä se on. Juutalaiset. Ei uskovat.

V2: Ei eettee oo uskonto.

V1: No onhan. Siin ei uskota mihinkään, mut silti se on. Se on koulu.

V2: Niin mut siin ei uskota mihinkään!

V1: Tavallaan se on. Uskonto se on.

Ensisijaisesti uskonnot ilmenevät kouluissa varhaisnuorille negaation kautta. Silloin jokin asia tai johonkin tilaisuuteen osallistuminen on kielletty: *Lestadiolaisilta telkkarit ja muslimeilta sika*. Oppilaiden erottelu päivänavaustilanteissa sai joissain haastatelluista varhaisnuorista aikaan hämmennystä ja ihmetystä. Miksi opettajat, aikuiset ihmiset, suhtautuvat joihinkin tilanteisiin hätääntyneesti ja irrationaalisesti, ja huolehtivat siitä, ettei paikalla vain ole ”väärän” uskonnon edustajaa. Samankaltainen huolehtiminen esimerkiksi englannin ja ruotsin kielten opetuksen suhteen kuulostaisi vähintään omituiselta.

V3: Meidän ope on aina paniikis, ett ketä saa tulla saliin aamunavaukseen...

V4: On se tylsää ku..(joutuu olemaan eri luokissa uskonnontunneilla ja päivänavauksissa)

H: Ootteks te puhunu siitä kavereitten kanssa koskaan ett miks te käytte eri uskonnon tunneilla?

V4: Ollaan... voitais olla samassa

Aamunavaukset nähtiin myös positiivisessa valossa ja tilanteina, joissa uskonnot kohtaavat. Tosin kohtaaminen jää vilahdukseksi ja erottaa eri uskontoja toisistaan, kun eri uskontoihin kuuluvat liikkuvat eri puolelle koulua omiin päivänavauksiinsa. Poikkeuksiakin oli.

V4: Meidän koulus oli sellasii, ett kaikki oli sielä ja sitte ne papit puhu koulukiusaamisesta... tai ett ei saa kiusata ketään...

Uskontojen ulkoiset tunnusmerkit ja kiellot tunnettiin tarkkaan, tosin osalle niiden syyt olivat jääneet epäselviksi ja vieraisiksi. Kaikkiin kysymyksiin he eivät olleet saaneet vastausta

I2: Aikasemmin tuli, että koulussa kysyy niitä kysymyksiä ett miks ei voi ottaa lihaa tai pitää huivii?.

V3: No ruokalassa. Tai Tunnilla. No miten ne kohtaa? Esim ruokalassa silleen niinku, jos on vaik jotain pihvei tai possun lihaa niin sitte niitten pitää käydä hakee eri paikasta

Kantasuomalaisten keskuudessa islaminuskoon liittyy vahva toiseuden ja vierauden kokeminen. Ei niinkään toisten kielloista tai pukeutumissäädöksistä vaan suhteesta uskoon ja uskontoon. Vähäkankaan (2009, 101) mukaan valituksen aika on suodattanut, muokannut ja rationalisoinut eurooppalaista kristillisyyttä, jonka seurauksena eurooppalainen uskonnon kieli on muuttunut erilaiseksi verrattuna muiden maanosien uskonnolliseen kieleen.

Oman uskonnon kielen vieraus korostuu toisen uskonnon kielen vieraudella, joka aiheuttaa pahimmillaan puhumattomuutta. Valitettavasti tällöin epätietoisuus ja tietämättömyys korostuvat ja jäävät vallitsevaksi tilanteeksi.

H: Puhutteks te uskonnosta?

V5: Ei. Ei!

H: Rukoileeks teidän koulussa muslimit?

V5: Emmä tiiä. Ehkä. Siit ei puhuta ollenkaan. En mä usko. Ei ne ainakaan tuu sanoo mitään.

Oman uskonnon opetuksessa liittyvä keskustelu oli selvästi kaksijakoista. Luterilaiseen uskonnon opetukseen osallistuvat kokivat aineen tylsäksi ja irralliseksi osaksi omaa elämää.

V6: Koska on niit tylsii usaan tuntei. Eli koulun ussa syvält...

Islamin opetus sen sijaan koettiin mielekkääksi osaksi omaa elämää, koska siinä oli yhtymäkohtia omaan kieleen, kulttuuriin ja perheeseen. Oman kielen, kulttuurin ja uskonnon opiskelu yhdessä muiden kanssa koettiin yhdistävänä ja turvallisenä tilana, jossa ei ollut toiseutta läsnä. Oma usko, uskonnolliset rituaali ja kulttuuri otettiin todesta, ilman kyseenalaistamista tai hämmennystä.

V7: Arabia tunnilla me ollaan kaikki arabialaisia, kaikki muslimi. Meille opetetaan erilaisista uskonnoista, millaisia munkit niillä olla, meit opetetaan et on muitaki uskontoja ku meidän uskonto.

V8: Mun koulus on kaks islamii. Kaikki muut on kristittyi.

H: Ootteks te kahestaan siel islamin tunnilla?

V8: Siel on vaikka kenen kanssa. Mä en oo sen kanssa samassa koulussa.

H: Missä sä käyt islamin tunneilla?

V8: Tossa xxxxxx peruskoulussa. Mut mä oon islamin tunnilla toisessa koulussa... ja sielä on toinen oppilas kanssa sitte? Mmm aika paljon oppilaita. Niin mä en oo ainoo.

V9: Mä oon islamin uskossa.

H: Onks sul paljon kavereita sellasii jotka on islamin uskosi?

V9: Ei. Noo jotain yks kaveri ainoastaan, tai kaks. Muut on kristinuskosia.

Koulun lukuvuoteen liittyvät juhlat edustivat myös uskontoa. Joulukuun ja pääsiäisen olivat mukana vahvasti koulun arjessa, mutta muiden uskontojen juhlat jäivät sivuun.

V10: "Arabiaa"...Meil on niit eri juhlia. Eri juhlia.

H: Näkyyks ne juhlta koulussa? Mites vietetääks ramadaa koulussa?

V10: Ei – ei.

V11: Ai kuukausi jolloin ei saa syödä?

H: Niin vietetääks sitä koulus mitenkään? Huomioidaaks sitä?

V11: Ei. Ai se jolloin ei voi syödä?

V10: Voi jos halua, kyl voi syödä jo halua. Lapset ei oo niinku pakko ne voi kokeilla, jos ne halua. Ne voi sitte niinku syödä.

H: Mut se on kuitenkin suuri juhla ku Ramada päättyy, niin eiksi sitä juhlita milläänlailla koulussa?

V10: Ei, en mä oo...

Mikkolan (2008, 39) mukaan koulun uskonnonopetuksen tavoitteena on saada oppilaat ymmärtämään, että he katsovat uskontoa vain oman uskontonsa kautta. Tämä näkymä täydentyy muilla maailman uskonnoilla. Tämän oivaltaminen

herättää parhaimmillaan lapsessa kiinnostuksen dialogiin toisen uskosta ja halun hahmottaa uskontoa toisen erilaisesta näkökulmasta käsin. Tämä voi johtaa toistensa kunnioittamiseen ja aitoon dialogiin. (Mikkola 2008, 47). Sakaranaho (2005, 353–354) näkee moniarvoistuvan uskonnonopetuksen voimavarana, joka tällä hetkellä jätetään käyttämättä ja hukataan lokeroimalla eri uskonnot koulun elämässä omiin lokeroihinsa. Oppikirjoissa ja ohjeistuksissa uskonnot tiivistetään ja niputetaan liian helposti ”oppikirjauskonnoiksi”. jotka eivät vastaa todellisuutta. Minkälainen on kristitty? Tai minkälainen on muslimi? Tämänkaltaiset kysymykset ovat yhtä järjettömiä kuin minkälainen on suomalainen tai ranskalainen? (Mikkola 2008, 47) Uskontokasvatuksen tärkein tehtävä on lapsen kokonaisvaltaisen kasvatuksen ja spiritualiteetin tukeminen. Kirkko ja seurakunta tarjoavat yhteisön, jossa lapsen oma identiteetti voi kasvaa, vahvistua ja olla kantamassa lasta kohti nuoruutta ja aikuisuutta. (Halme 2010, 66) Parhaimmillaan varhaisnuoret näkivätkin koulun paikkana, jossa eri uskonnot kohtaavat ja täydentävät toisiaan. Pääsääntöisesti koulu nähtiin paikkana, jossa eri uskonnot ovat tasa-arvoisesti läsnä. Varhaisnuorten elämässä kuitenkin ensisijaisesti kohtaavat oppilaat ja ihmiset, vasta sitten eri uskonnot.

V3: No ku jos ihmisil niin ku kaikki uskonnot niin ku vaik ne ois eri uskonnot, niin silti ne voi käydä koulua niin sit ne voi silleen nähä siellä.

6.2. Uskonnot kodeissa

Ensimmäinen reaktio omaan uskoon oli usein negaatio. *Ei millään lailla.* On ensimmäinen kommentti usein kun puhe uskonnosta siirtyi yleiseltä tasolta uskonnon ilmenemiseen henkilökohtaisella tasolla. ISSP 2008 kansainvälisen kyselyn mukaan suomalaiset kuuluvatkin uskonnollisesti vähiten aktiivisimpaan ryhmään. (Tilastokeskus, 2008) Keskustelun jatkuessa usko ja uskonto saavat syvempiä merkityksiä ja niitä pystytään myös sanoittamaan.

Tavoista ja rutiineista yleisin oli iltarukous. Kodin uskonnollisuudesta puhuttaessa äidin rooli uskonnon tradition ja kulttuuriin siirtäjänä oli keskeinen. Isien roo-

lista uskonnollisena kasvattajana kukaan haastatelluista ei puhunut. Oman isän merkitys korostui ainoastaan kahdessa vastauksessa. Toisessa isä oli kääntynyt muslimista kristityksi ja toisessa tapauksessa äiti kristitystä muslimiksi. Isän rooli uskonnollisena auktoriteettina oli molemmissa tapauksissa vahva, mutta molemmissa tapauksissa äiti ja äidin uskonnollisuus siirtävät traditiota eteenpäin.

V3: Miten se kotona näkyy? Iltarukous on tärkeä... Jos äiti menee kirkkoon niin sil on aina pitkä hame ja huivi. Me voidaan syödä siikaa.

V10: Äiti rukoilee monesti ja lukee niitä ääneen rukouksia se on monesti siin istumas silleen tälleen rukoilemassa Eriolaisia rukouksia.

Kantasuomalaisten varhaisnuorten vastauksissa korostuivat kristillinen tapakulttuuri: iltarukous ja joulukirkot olivat yleisimpiä mainintoja. Myös muiden uskontojen kohtaamisesta puhuttiin näissä perheissä useammin kuin muiden kulttuurien kohdalla. Kantasuomalaiset olivat myös ainoita, jotka puhuivat uskon yksityisyyden luonteesta ja suvaitsemisesta. Toisaalta suvaitsemiseen liittyy jako niihin, jotka suvaitsevat (me) ja niihin joita suvaitaan (ne).

V12: Jokaisella on oma uskontonsa ja että esimerkiks jos kotona tulee kavereita niin sitte sielä suvaitaan myös muihin uskontoihin kuuluvat. Ja että joskus kotona on mietitty eri uskontojen iltarukouksia.

Muiden kulttuurien kristinuskoisilla korostui kirkossakäynti ja pukeutuminen. Pukeutumisesta tuli myös yhtymäkohta muslimeihin. Kirkossa käyminen oli huomattavasti säännöllisempää ja tiheämpää kuin kantasuomalaisilla ja kirkkovuoden pyhistä korostui joulun sijaan pääsiäinen.

V10: Huivilla pitää mennä kirkkoon ja hameella. Pitää mennä molemmilla muslimeilla ja kristityillä.

V11: Äiti kävi aina vaik oli kesäloma, ku xxxxx oli sellanen paikka, jos oli ihan kymmenen metriä kirkkoon. Se kävi joka aamu seitsemältä. Mikä olikaan se, ainakin meidän kirkossa on sellasta ihanaa hyvää leipää, jota syötiin aina viinin kaa? Sitä myydään myös erikseen.

V11: Mun äiti kerran paastos nelkyt päivää sen jälkeen oli sellanen juhla jollon sai syödä ihan mitä vaan, kristityillä on sellane syö mitä vain juhla.

Muslimiperheiden arjessa korostuivat pukeutuminen ja ruokaan liittyvät puhtaussäännöt. Joissakin perheissä noudatettiin tiukasti ruokailusäännöksiä, mutta toivottiin lapsen osallistuvan nimenomaan kristillisen seurakunnan toimintaan.

H: Mites teidän kotona näkyy?

V10: Huiveista ehkä, joo – ei mun siskolla ei ole huivia. XXXX puhuu arabiaa...Elä nyt. Meit on viis tytöt. Meitä on kolme joita laittaa huivi ja kaks joita ei laita.

V14: Me ei syödä mitään lihaa, meil on eri kauppa mistä ostetaan lihaa. Me ei osteta niinku Lidelistä tai S-marketista. Me voidaan syödä kaikki lihaa paitsi sikaa. Mut koulussa me ei syödä lihaa, ku se si oo halal.

H: Onks sul koskaan ollu isin ja äidin kanssa puhetta siitä, että sä käyt täällä. Tiedät sä että tää on kirkon... Tietääks sun äiti, ett sä käyt täällä.

V15: Joo tietää.

H: No hyvä. Ja se halua ett säkäyt täällä.

V15: Joo.

Vanhempien uskoon ja uskontoon liittyy myös paljon epäselvyyttä. Kristityksi kääntyminen ja muslimiksi palaaminen tulivat myös esiin tässä tutkimuksessa. Molemmissa tapauksissa korostuu varhaisnuorten kokema hämmennys uskonnon vaihtamisesta, mutta myös tyytyväisyys siihen, että vanhemmat ja perhe ovat yhtä ja kuuluvat samaan uskontoon.

H:Niin sun äiti on ortodoksi.

V10: Joo ja sit isä vaihto uskontoo.

V11: Mikä sun isä on

V10: Mun isä oli muslimi.

V11: Mikä se on nyt?

V10: Kristitty. Mikä se olikaan...

V11: Mun äiti oli kristitty...

V10: Mun isä just oli muslimi.

V11: Se tietää kaikki kristitty jutut. Äiti. Se oli, koska se oli kristitty koulussa.

V10: Teijän on pakko käyttää huiveja, kun muin äiti oli ei tietämättä muslimi kymmenen vuotta, ku se meni isän kanssa naimisiin. Se si tienny et se oli kymmen vuotta naimisissa ku johon sei tiennyt kun se pappi selitti kaikkee. Se ymmärtänyt et, se oli, se ei tiennyt et, se oli kymmenen vuotta muslimi. Sit se sai tietää se oli et, oonks mä muslimi? Kymmenen vuoden päästä.

V15: Ei tiennyt? Ei tiennyt? Miks se on muslimi?

V10: No ku se ei ymmärtänyt mitä pappi sanoi ne meni naimisiin mun isän kyläs siel.

Uskontojen merkitys varhaisnuorten kodeissa painottuu voimakkaasti äitien vastuulle riippumatta kulttuurista ja uskonnosta. Tutkimuksen mukaan kodeissa korostuu päivittäinen hartauden harjoitus ja jumalanpalvelus. Muslimeilla lisäksi ruokaan liittyvät säännökset muistuttavat uskonnosta arjessa.

6.3. Uskontojen vuorovaikutus ystävien kesken

Keskisalo & Perho (2001, 96–99) näkevät monikulttuurisuuden hankalasti avautuvana käsitteenä (liitän tähän myös moniuskontoisuuden), joka on sidottu ikään. Monikulttuurisuus on vain aikuisten antaman termi, johon heidän kosketuspintansa on ohut. Myös Honkasalon & Harisen & Anttilan (2005, 14) mukaan haastatellut nuoret kokivat monikulttuurisuuden vaikeasti avautuvaksi käsitteeksi, joka on aikuisten määrittelemä nuorten elämästä irrallinen termi. Tämä sama ilmiö on havaittavissa myös tässä tutkimuksessa. Se mikä on aikuisista vierasta omasta tutusta ympäristöstä poikkeavaa, on monikulttuurisuutta. Sen sijaan varhaisnuoret elävät monikulttuurisessa koulumaailmassa, harrastuksissa ja myös seurakunnissa todeksi sekä monikulttuurisuutta ja moniuskontoisuutta. Se on heille yhtä normaalia, kuin heidän vanhemmilleen ”monokulttuurisuus”.

Varhaisnuorilla, joilla oli monikulttuurinen tai maahanmuuttajatausta, oli paremmat valmiudet keskustella uskonnosta. Tämä näkyi luonnollisempaan suhtautumisena omaan uskuntoon kuin kantasuomalaisilla lapsilla. Toisen uskontoa ei sen sijaan tunnettu juurikaan paremmin. Lisäksi koettiin, että tilaa uskonnollisel-

le keskustelulle ei ole riittävästi. Mäkelä (2012, 22) on todennut myös suomalaisten valmiuksien olevan heikot uskonnosta keskusteluun sekä uskonnon tabuna pitämiseen. Parhaiten uskonnot tunnettiin perheissä, joissa oli edustettuna eri uskontoja.

H: Tuliks teille ajatuksii siit ett, miten eri uskonnot kohtaa?

V16: Eri paikan järjestämissä tilaisuuksissa.

H: Minkälaisissa tilaisuuksissa?

V16: No kaikis, vaik messukeskuksessa.

H4: Miten se näkyy?

V17: Ett eri uskonnot kohtaa? Ne voi tervehtiä toisiaan. Ne voi puhua... Ne ovat erilaisia. Joku ulkomainen...

Heinz Streib (2001) on tutkinut dialogiin perustuvaa uskonnon oppimista, jossa lukiolaisten dialogia videoitiin. Tutkimuskysymyksenä oli, miten oppilaat ymmärtävät ja kokevat uskontojen moninaisuuden. Eri uskontoja edustavat opiskelijat olivat luokkahuoneessa ilman opettajaa. Keskustelut olivat vilkkaita ja käytiin toisia kunnioittavassa hengessä. Oppilaiden omaehtoisuus keskusteluun oli tutkimuksen merkittävimpiä tuloksia. Keskustelu, vuorovaikutus ja kommunikointi vahvistivat ja auttoivat muodostamaan omaa identiteettiä. Voisiko kirkko olla tukemassa samoin maallistuneiden ja sekularisoituneiden jäsentensä kristillistä identiteettiä? (Räsänen 2009, 161.)

Streibin kuvaama ilmiö tuli esiin myös tässä tutkimuksessa. Nauhoitteita kuunnellessa havaitsee selvästi sen, että kaikkein innostunein, vilkkain ja syvällisin keskustelu omasta uskosta ja muista uskonnoista tapahtui pienryhmissä. Keskustelun intensiteetti laantui heti, kun minä tulin mukaan keskusteluun.

H: Onks jotain muuta? Onks jotain sellasii tilanteita missä eri uskonnot kohtaa?

V18: Koulussa, harrastuksissa, kaikkialla maailmassa.

Eryteisesti pojille roolimallit olivat tärkeitä. Ulkomaalaiset jalkapalloilijat koettiin uskontojen edustajana.

V5: Ööö miten Zlatan Ibrahimovic liittyy (tähän tehtävään)?

V19: Että sen vanhemmat on eri uskonto!

*V20: Ronaldinho tekee ennen rankarii tai vaparii kädel jotain tällas-
ta, ristinmerkin!*

V19: Tää kuvaa sitä että Robinkin on kristitty.

Poikien antamien vastausten määrä oli suurin juuri tässä osiossa. Tulkitsen tämän viittaavan siihen että suurella osalla tutkimukseen osallistuneista pojista ei ole vielä valmiuksia keskustella omasta hengellisyydestä kovinkaan syvällä tasolla. Tällöin on ehkä helpompaa peilata omaa uskonto Ronaldinhoa vasten.

Tämän tutkimuksen mukaan ystävien erilaiset uskonnot koettiin pääsääntöisesti kahdella eri tavalla. Kantasuomalaiset näkivät useimmiten toisen uskonnon rajoittavana tekijänä, joka jossain tilanteissa esti yhdessä olemisen tai tekemisen.

V5: Tytöt ei saa käydä uimassa, kun ne ei saa paljastaa niiden käsiä ja jalkoja. Mä näin kerran (uimahallissa) uivan tytön jol oli sellaiset housut.

V5: Yks mun kaveri on islamin uskonnossa. Sit se vaan mä sanoin voisit sä olla. Öö, joo mut mun pitää rukoilla eka. Sit se rupes selittää mulle miten pitää rukoilla viis kertaa päivässä.

H: Mites sillen ku se sun ystävä on teil kotona käymässä niin näkyyks sillen mitenkään, ett se?

V6: Ei paitsi ett se ei syö sian lihaa.

H: Onks mitään muuta?

V6: Ei. Ei se puhu sen uskonnosta koskaan. Eikä se rukoile mun kaa... Emmä tiä.

H:Voiks XXXXX tulla kaikkiin paikkoihin mis te käytte?

V6: Ei. Ei voi. Saa. Voi. Paitsi kirkkoon ja discoon. Tai voihan se tulla...

Eriuskontoiset ystävät nähtiin myös rikkautena, joiden kanssa uskosta keskusteleminen jäseni parhaimmillaan omaa maailmankuvaa ja tuki omaa identiteettiä. Dialogin edellytyksenä oli, että molemmat ovat keskusteluun valmiita tunteella oman uskonsa ja olemalla halukkaita tutustumaan toisen uskoon. Myös turvallinen tila, jossa uskonnot saivat olla esillä, oli edellytys dialogille. Mielenkiintoinen havainto on, että kaikki uskontojen väliset keskustelut olivat tapahtuneet joko muslimikodissa tai seurakunnan nuorisotilassa.

H: Näkyyks täällä uskonnot? Tässä paikassa. (seurakunnan nuorisotila)

V8: Täs on ihmisiä joilla on huiveja. Täs on ihmisiä joil on eri mekkoja.

H: Puhutteks te koskaan kavereitten kanssa uskonnosta?

V5: Joskus kun tulee mieleen.

H: Kenen kans sä puhut uskonnosta?

V5: Yhen mun kaverin kaa.

H: Mitä te puhuitte uskonnosta?

V5: Me vaan puhuttiin, miten meillä on erilaisia uskontoja.

H: Te juttelitte XXXXX kanssa siitä miten uskonnot eroo toisistaan.

V11: Me puhuttiin mitä meil on. Ku kristitty ja muslimjit on niinku tosi paljon yhteistä. Vaik mitä Jeesuksest sanotaan.

H: Onks mitään sellasia tilanteita jossa kristityt ja muslimit vois jutella keskenään?

V11: Taivaas ehkä? Täällä ja hartauksissa. (seurakunnan nuorisotila)

H: Onks missään sellasta että se on niinku mahdollista?

V10: Äiti puhuu ku XXXXX täti on mun täti.

H: Olisko kiva jos tällaisi tilanteita olis enemmän jossa pystyis keskustelemaan?.

V10, V11: JOO, joo joo.

H: Minkälaisissa tilanteissa eri uskonnot kohtaa?

V19: No vaikka täällä! Täällä. ...Tää on kirkon järjestämä. Ja sit tääl käydään. Tääl voi olla niiku eeteet esim ja luterilasia... ja vaik mi-tätahansa uskontoja. Ja sit Ne kohtaa...

H: Puhutaaks sit eri uskonnoista?

V20: Joo. No jonkin verran.

H: Millälaila niistä puhutaan?

V19: No silleen niinku, ett miss uskonnossa sä oot? Ai islamis, mut sä oot täällä. Miks? No tääl on kaverit.

Omaa uskontoa määriteltiin ystävien lisäksi myös tekojen kautta, jotka heijastuvat omalle yhteisölle.

H: Puhutteks te kavereiden kanssa koskaan uskonnosta?

V15: Ei, me ei välitetä uskonnosta. Mut me välitetään mistä me tehdään! Niin, mistä niinku mistä meidän uskonto käskee tekemään!

H: Joo niin et se uskonto näkyy enemmän tekoina. Näkyykse vaikka ett, miten te syötte? tai mitä saa syödä ja mitä ei saa syödä? Niinkö?

V15 Niin.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET, JATKOTUTKIMUS JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Kaikki haastatteluun osallistuneet olivat seurakunnan toimintaan aktiivisesti osallistuvia varhaisnuoria. Osa heistä koki selvästi työskentelyn ja siihen liittyvän pohdinnan selkeästi liian haasteellisena. Haasteellisuutta lisääviä tekijöitä olivat mm. ikä, kielitaito, suomalaisuus. Monikulttuurisilla varhaisnuorilla oli selvästi paremmat mahdollisuudet keskustella omasta uskosta. Tämä on selvästi haasteellinen tilanne kirkolle. Jos aktiivisesti toimintaan osallistuvan suomalaisen varhaisnuoren kyky keskustella omasta uskosta ja uskonnoista on keskimäärin huonompi kuin heikosti suomenkieltä hallitsevalla maahanmuuttajalla, voi aiheellisesti kysyä, onko se kristillinen opetus, jota koulu, koti ja seurakunta antavat, varhaisnuoren elämän ja uskonelämän kannalta relevanttia monikulttuurisessa ja moniuskontoisessa ympäristössä. Uskonnollisuuden ja uskonnollisen kielen heikkeneminen ovat linjassa Baumanin (1996, 21–25) ajatuksiin, jossa postmoderni yhteiskunta on yksilötasolla menettänyt luottamuksensa auktoriteetteihin ja niiden edustamiin arvoihin. Uskonto on privatisoitunut arvoista riisutussa julkisessa tilassa. Tämän seurauksena ihmisistä jää jäljelle vain omasta itsestään, toisista, arvoista ja hengellisyydestä vieraantuneita ihmisiä (2002, 127–130).

Uskonnon liittäminen kouluun nousee keskeisellä tavalla esiin tässä tutkimuksessa, vaikka sitä ei tutkimuksessa suoraan tutkittukaan. Tutkimuksesta nousee esiin koulujen keskeinen rooli luterilaisen uskon ja tradition välittäjänä. Koulun rooli on huomattavasti suurempi kuin kodin rooli. Kirkon työn kannalta on tärkeää, että kirkon työntekijät saavat tulevaisuudessakin vieraila kouluissa. Ennen kaikkea on tärkeätä, että kirkon työntekijät panostavat koulutyöhön. Tämä tarkoittaa, että kouluihin on pidettävä aktiivisesti yhteyttä. Myös asioiden ja tapahtumien, joita seurakunta kouluihin tarjotaan, on oltava laadukkaasti suunniteltuja ja toteutettuja.

Tämän tutkimuksen valossa korostui äidin rooli uskonnollisena kasvattajana kaikissa uskonnoissa. Muissa uskonnoissa kodin rooli uskonnollisen kasvatuksen antamisessa oli suurempi kuin koulun.

Suomen evankelisluterilaisen kirkon tulisi huomioida tämä kahdella tavalla. Ensinnäkin miten se voisi entisestään tukea ja kannustaa äitien tekemää kristillistä kasvatusta. Toiseksi olisi aiheellista pohdita sitä, miten isät saataisiin aktivoitumaan kristillisessä kasvatustyössä. Naisten rooli ja vastuu uskonnollina kasvattajina ja vaikuttajana, on korostunut esimerkiksi Latinalaisen Amerikan vapautuksen teologiassa. Naiset ovat voineet tai ovat joutuneet ottamaan perusyhteisöissä keskeisen roolin sekä yhteiskunnallisessa että teologisessa mielessä. (Vuola 1991,104)

Tutkimuksen alkuperäinen ilmiö, jossa muslimitytöt osallistuvat evankelisluterilaisen kirkon toimintaan, valottui tämän tutkimuksen myötä. Yksi tutkimuksessa noussut syy, joka oli haastattelu- ja ryhmätyötilanteissa läsnä, oli yhteisöllisyys. Lamminmäki-Vartia näkee (2010, 4) uskontojen roolin voimakkaasti yhteisöllisenä. Tämän tutkimuksen valossa seurakunnan varhaisnuorisotyö pystyy tarjoamaan myös muslimille yhteisöllisyyden kokemuksen, jonka kautta voi peilata omaa uskoa ja kulttuuria ympäröivään maailmaan.

8. LÄHTEET

- Abu-Nimer, M. 2001. Conflict resolution culture and religion: Towards a Training Model of Interreligious Peacebuilding, *Journal of Peace Research*, vol 38, no.6, 2001, pp. 685-704.
- Alasuutari, Pertti. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere.
- Almgren, Anssi. 2011. Rikkaiden ja köyhien velat – sorrosta vapauteen. Teoksessa Lievonen, Outi & Pettersson, Juha: Tulkoon sinun valtakuntasi. Helsinki: Printservice Oy.
- Bauman, Zygmunt.1996. Postmodernin lumo. Suomentanut Jyrki Vainonen. Toimittaneet Ahponen, Pirkkoliisa & Cantell, Timo. Vastapaino. Tampere.
- Bauman, Zygmunt.1996b. Postmoderni moderni – Zygmunt Baumanin haastattelu. Cantell, Timo & Pedersen, Poder. Vastapaino. Tampere.
- Bauman, Zygmunt.2002. Notkea moderni. Suomentanut Jyrki Vainonen. Vastapaino. Tampere
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Halme, Lasse. 2010. Uskonto ja yksilö. Teoksessa Ubani, Martin & Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) 2010. Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Lasten Keskus Oy. Hansaprint Oy, Vantaa.
- Helsingin Sanomat 13.8.2013

- Helsingin seudun aluesarjat tilastokanta ja Tilastokeskus i.a. Helsingin väestö äidinkielen mukaan 1.1.1992-2012. www.aluesarjat.fi. Viitattu 4.1.2013.
- Helsingin seurakuntayhtymän kansainvälisentyön strategia. 2008. PDF-dokumentti.
http://luottamus.helsinginseurakunnat.fi/dokumentit/strategiat/Kansainvalisen_tyon_strategia.pdf
- Hiltunen, Pekka, Y. 2009. Kirkkokansa ja kansan usko. Teoksessa Komulainen, Jyri & Vähäkangas, Mika (toim.) Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot. Edita. Porvoo.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004: Tutki ja kirjoita. Tammi. Helsinki.
- Hukari, Ari. 2009. Muslimit Suomessa. Teoksessa Komulainen, Jyri & Vähäkangas, Mika (toim.) Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot. Edita. Porvoo.
- Huttunen, Laura & Löytty, Olli & Rastas, Anna. 2005. Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Vastapaino. Tampere.
- Hytönen, Maarit (toim.). 2010. Minä uskon? Jumala-usko 2010-luvulla. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 110. Porvoo.
- Hyväri, Susanna & Nylund, Marianne. 2010. Teoksessa Laine, Terhi & Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi (toim.) 2010. Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi.
- Hyödynmaa, Essi. Inklusiivinen monikulttuurinen koulu – maahanmuuttajataustaisten opettajien käsityksiä monikulttuurisuudesta. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Pro Gradu tutkielma.
- Jokela, Eero. 2009. Varhaisnuori-termin käyttölinjaus. Viitattu 14.1.2013. www.ptk.fi.
- Jokela, Ulla. 2010. Spirituaalinen sensitiivisyys – muutosvoima sosiaalialan työssä. Teoksessa Laine, Terhi 2010. Teoksessa Laine, Terhi & Hy-

väri, Susanna & Vuokila-Oikonen, Päivi (toim.) 2010. Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi.

Kallioniemi, Arto. 2003. Uskonnonopetus Englannissa : oppiaineen ja sen didaktiikan viimeaikaista tutkimus- ja kehitystyötä. Teologinen Aikakauskirja 108 (2003) : 5, s. 427-443

Kallioniemi, Arto. 2005. Brittiläisiä lähestymistapoja uskonnonopetukseen ja sen tutkimiseen. Teoksessa Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Karisto Oy. Hämeenlinna.

Kallioniemi, Arto 2008a. Koulun toimintakulttuurin muutos osana yhteiskunnallista kehitystä. Teoksessa Kallioniemi, Antti & Luodeslampi, Juha. Moniuskontoinen koulu oppimisympäristönä. Helsinki. Lasten Keskus. Gummerrus, Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Kallioniemi, Arto 2008b. Uskonnot koulussa. Teoksessa Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha. Moniuskontoinen koulu oppimisympäristönä. Helsinki. Lasten Keskus. Gummerrus, Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Keskisalo, Anne-Mari & Perho, Sini 2001 Taistelua tilasta Joensuussa. Rasismi paikallisten nuorten neuvotteluvälineenä. Teoksessa Minna Suutari (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/vallattomat_marginaalit.pdf (Viitattu 2.9.2013)

Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. 2012. Haastettu kirkko. Suomen Evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008-2011. Bookwell Oy. Porvoo.

Komulainen, Jyri. 2002 Mitä on uskontoteologia? – Teologinen aikakauskirja 2/2002.

Komulainen, Jyri & Vähäkangas, Mika (toim.). 2009. Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot. Edita. Porvoo.

- Komulainen, Jyri. 2010. Teoksessa Hytönen, Maarit (toim.). 2010. Minä uskon? Jumala-usko 2010-luvulla. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 110. Porvoo.
- Kuukka, Katri. 2009. Rehtorin eettinen johtaminen monikulttuurisessa koulussa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Väitöskirja.
- Kyllönen, Katri. 2012. Uskonnon rooli maahanmuuttajien konfliktien sovittelussa. Sovittelijoiden, maahanmuuttajien ja kirkon maahanmuuttajatyöntekijöiden näkökulma. Helsingin yliopisto. Teologinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Laiho, Marjukka. 2010. Ketkä pääsevät taivaaseen? Kirkon maahanmuuttajatyöntekijöiden uskontotoeologia pelastuksen näkökulmasta. Helsingin yliopisto. Teologinen tiedekunta Pro Gradu-tutkielma-
- Lamminmäki-Vartija, Silja. 2010. "Ai, noi muslimithan ei kai saa tehdä enkeleitä" Uskonto ja uskontokasvatus monikulttuurisen päiväkodin arjessa ja kasvattajien puheessa. Helsingin yliopisto. Teologinen tiedekunta. Pro gradu –tutkielma.
- Lehtinen, Isra 2008. Muslimioppilas Suomalaisessa koulussa. Teoksessa Kallioniemi, Antti & Luodeslampi, Juha. Moniuskontoinen koulu oppimisympärisönä. Helsinki. Lasten Keskus. Gummerrus, Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Lerikkanen, Marja-Kristiina. 1999. Monikulttuurista ja kulttuurien välistä kasvatusta opettajankoulutuksessa. Simola, Raisa & Heikkinen, Kaisa (toim.). Teoksessa Monenkirjava rasismi. Gummerrus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- Liebkind, Karmela 2000. Monikulttuurisuus on tulevaisuutta. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.) Monikulttuurinen Suomi – Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Tampere: Gaudeamus, 171 – 182.

- Lister, Ruth & Smith, Noel & Middleton, Sue & Cox Lynn 2005. Teoksessa Barry, Monica (ed.): Youth policy and social inclusion: critical debates with young people. London: Routledge 2005.
- Luodeslampi, Juha. 2005. Eläminen ja työ moniuskontoisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Kallioniemi, Arto. & Luodeslampi, Juha. (toim.). Uskonnonopetus uudella vuosituhanella s.438–446. Helsinki: Kirjapaja oy.
- Martikainen, Tuomas, Sintonen, Teppo & Pitkänen, Pirkko. 2006. Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Toim. Martikainen, Tuomas. Helsinki: Hakapaino.
- Matinheikki-Kokko, K & Pitkänen, P. 2002. Immigrant policies and education of immigrants in Finland. Teoksessa Education and immigration settlement policies and current challenges. Toim. Pitkänen, Verma, & Kalekin-Fishman, D. London:RoutledgeFalmer.
- Mc Grath, Allister E. 2000. Modernin teologian ensyklopedia. Helsinki: Kirjapaja.
- Melin, Harri 2012 Muuttuva yhteiskunta haastaa diakonian. Teoksessa Raili Gotónin, Riitta Helosvuori, Kalle Kuusimäki ja Karoliina Puska (toim.) Kantakaa toistenne kuormia. Diakoniatyön perusteet ja käytäntö. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa / Kirjapaja.
- Mikkola, Kati 2008. Uskonnollinen murros Suomessa. Teoksessa Kallioniemi, Antti & Luodeslampi, Juha (toim.). Moniuskontoinen koulu oppimisympäristönä. Helsinki. Lasten Keskus. Gummerrus, Kirjapaino Oy, Jyväskylä
- Mäkelä, Pauliina. 2012. Uskonto osana kotoutumista. Uskontojen kulttuurinen ulottuvuus maahanmuuttajien tukena.
- Pruukki, Lasse. 2010. Miten puhun ja kuuntelen? Dialogisuus varhaiskasvatuksessa ja erityisesti sen uskontokasvatuksessa. Teoksessa Ubani, Martin & Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) 2010. Koko-

naisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Lasten Keskus Oy. Hansaprint Oy, Vantaa.

Rautionmaa, Heidi (toim.) 2012. Näin uskon – Nuorten puheenvuoroja. Suomen lähetysseura. Saarijärvi

Räsänen, Antti. 2009. Uskontokasvatus muuttuvassa maailmassa. Teoksessa Komulainen, Jyri & Vähäkangas, Mika (toim.) Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot. Edita. Porvoo.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. (Viitattu 21.02.2013.)

Sakaranaho, Tuula. 2005. Uskontotiede uskonnonopetuksen tietovarastona. Teoksessa Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituhanalla. Karisto Oy. Hämeenlinna

Schreiner, Peter. 2005. Näkökulmia Eurooppalaiseen uskonnonopetukseen. Teoksessa Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituhanalla. Karisto Oy. Hämeenlinna.

Simojoki, Henrik. 2010. ”Jumalan käsi suojelee minua.” Lastenteologian näkökulma varhaiskasvatukseen. Teoksessa Ubani, Martin & Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) 2010. Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Lasten Keskus Oy. Hansaprint Oy, Vantaa.

Soilamo, Outi. 2008. Opettajan monikulttuurinen työ. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Väitöskirja.

Silvo, Juha. 2005. Kansan kirkosta kansojen kirkoksi. Kirkkohallituksen monikulttuurisuustyöryhmän mietinnöstä toimitettu 2. uudistettu laitos. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2005:7. Espoo: Cosmoprint Oy.

Talib, Mirja- Tytti. 2005b Oppilas moniarvoisessa ja –kulttuurisessa Suomessa. Teoksessa Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituhanalla. Karisto Oy. Hämeenlinna.

- Tilastokeskus. 2008. ISSP (International Social Survey Programme). Suomalaisien arvot ja uskonnollisuus. Tampereen yliopisto. Sosiaalitutkimuksen laitos. Tilastokeskus. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
- Torvi, Kai 2007. Maahanmuutto vastauksena työvoiman saatavuuteen. Työministeriö. Työministeriön Analyysiyksikkö. Analyysi. PDF-dokumentti. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/071_analyysit/analy2_maahanmuutto.pdf
- Kirkon tutkimuskeskus 2011. TSN-Gallup Oy.
- Tuomi, Jouni & Saarijärvi, Anneli 2003. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Jyväskylä. Gummerrus.
- Vilka, Hanna. 2005. Tutki ja kehitä. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vuola, Elina 1991. Köyhien Jumala. Johdatus vapautuksen teologiaan. Helsinki: Gaudeamus.
- Vähäkangas, Mika. 2009. Maailmanlaajuinen kristinusko. Teoksessa Komulainen, Jyri & Vähäkangas, Mika (toim.) Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot. Edita. Porvoo.

LIITTEET

Liite 1

Kollaasityöskentely

- Orientaatio ja lämmittely
 - Mitä on tapahtumassa ja miksi?
 - Lämmittelyleikki
 - Noin kolmen, neljän hengen ryhmiin
 - ISOSET/kerhonohjaajat? mukana ryhmätyöskentelyssä
1. Kollaasia varten on hankittu virikeaineistoksi nuorten lehtiä, jotka sisältävät jotain uskonnollista viittausta. Esim. Demi, Futari, Koululainen, Pelit, Systeri, Miss Mix, Julia, Donkki, Fleim jne
 2. Ryhmissä työstetään kollaasi, joka kuvaa uskontoja Vuosaassa, ja vastataan kysymyksiin
 - a) Mitä eri uskontoja Vuosaassa on?
 - b) Miten eri uskonnot Vuosaassa näkyvät?
 - c) Minkälaisissa tilanteissa eri uskonnot kohtaavat?
 3. Kollaasien valmistuttua työt esitellään muille ryhmille ja niistä keskustellaan ja vastataan kysymyksiin.

